

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

ЖИВКО ЗІНАЇДА БОГДАНІВНА

УДК 330.131.7 : 338.2 : 631.11 : 339.944

**УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА**

**Спеціальність 21.04.02 – Економічна безпека
суб'єктів господарської діяльності**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Луганськ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України (м. Львів).

Науковий консультант:

доктор економічних наук, професор
Варналій Захарій Степанович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка Міністерства
освіти і науки України, професор
кафедри фінансів.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Алькама Віктор Григорович**, ВНЗ "Університет економіки та права "КРОК", завідувач кафедри управлінських технологій (м. Київ);

доктор економічних наук, доцент **Васильців Тарас Григорович**, Львівська комерційна академія Укоопспілки, професор кафедри економіки підприємства (м. Львів);

доктор економічних наук, доцент **Погорелов Юрій Сергійович**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності (м. Луганськ).

Захист відбудеться 10 липня 2014 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.12 у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а.

Автореферат розіслано 10 червня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Ляшенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Радикальні зміни, що відбулися в діяльності вітчизняних підприємств у зв'язку з переходом до ринкових принципів господарювання впродовж останніх двох десятиліть, надзвичайно актуалізували проблематику безпечності. Забезпечення економічної безпеки стало важливою передумовою діяльності та розвитку підприємства. Тому створення економічно безпечних умов діяльності підприємства за наявності швидкої та непрогнозованої зміни зовнішнього середовища є надзвичайно актуальною проблемою, що є пріоритетною для наукового дослідження сьогодні.

Поняття "економічна безпека" є порівняно новим у контексті історії економічної теорії. Його зміст поступово сформувався завдяки науковим працям А. Сміта, А. Маршалла, Дж. Кейнса, В. Ойкена та Д. Норта, у яких закладено основи для розуміння відмінностей інтересів суб'єктів економічної діяльності як основного джерела конфліктів та загроз для економічної безпеки, а також розглянуті способи стабілізації економічного розвитку. Наявна кількість трактувань категорії "економічна безпека" в науковій літературі, незважаючи на зрозумілу, на перший погляд, її змістову характеристику, свідчить про складність і багатогранність ідентифікації цієї категорії.

Забезпечення економічної безпеки неможливе без ґрунтовних наукових досліджень на базі застосування системного підходу. Саме із застосуванням цього підходу можна спроектувати та реалізувати систему економічної безпеки підприємства. Система економічної безпеки підприємства є комплексним утворенням, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти, способи та механізми забезпечення економічної безпеки підприємства.

Функціонування системи економічної безпеки підприємства відповідно до її призначення можливе в тому випадку, коли система є керованою, тобто є об'єктом управління. Управління є функцією системи економічної безпеки, реалізація якої забезпечує її збереження як цілого та її структуру, дозволяє виконувати призначення системи та її функції. Управління системою економічної безпеки підприємства є діяльністю суб'єкт-об'єктного характеру, тобто передбачає наявність керуючого суб'єкта та керованого об'єкта, на який і спрямовуються управлінські впливи керуючого суб'єкта. Зміст управлінських впливів керуючого суб'єкта на керований об'єкт розкривається крізь функції управління, тобто сукупності однорідних робіт, що виконуються у вигляді циклів перероблення інформації за певними напрямками.

Для розроблення управлінських рішень, які є основою управлінських впливів, та їхнього скеровування на систему економічної безпеки як керований об'єкт необхідна сукупність методів, механізмів, прийомів, норм та процедур управління, розроблених з урахуванням особливостей об'єкта управління – системи економічної безпеки підприємства. Використання всієї сукупності забезпечує кероване функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Сьогодні у вітчизняній науці доволі значними є напрацювання щодо інструментів управління економічною безпекою підприємства. Але недостатніми є дослідження іншого об'єкта управління – системи економічної безпеки підприємства. Віддаючи належне науковій та практичній значущості наявних напрацювань, слід сказати про вибірково-фрагментарний підхід до управління системою економічної безпеки підприємства, що вимагає певного доопрацювання.

Отже, виникає необхідність створення методологічних засад управління системою економічної безпеки підприємства на основі імплементації положень теорії управління й теорії систем до безпекознавства з метою забезпечення цілісності теоретичних розробок щодо забезпечення економічної безпеки підприємства, надання їм системного характеру, забезпечення відповідності вимогам практики управління на підприємствах, що й визначило вибір теми, мету, завдання та напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України (м. Львів). При виконанні держбюджетної теми "Безпека і економіка: стан, проблеми і перспективи" (номер держреєстрації 0106U0003638, 2006-2009 рр.) здобувачем розглянуто найтипівіші загрози економічній безпеці вітчизняних підприємств. При виконанні держбюджетної теми "Економічна безпека України: стан, проблеми та шляхи вирішення" (номер держреєстрації 0109U007852, 2009-2012 рр.) здобувачем проаналізовано умови діяльності вітчизняних підприємств у контексті забезпечення економічної безпеки. При виконанні держбюджетної теми "Фіскально-бюджетні механізми забезпечення фінансової безпеки держави" (номер держреєстрації 0109U007856, 2009-2012 рр.) використано напрацювання здобувача щодо організаційно-правових заходів, що здійснюються державою для забезпечення фінансової безпеки. У межах госпрозрахункової теми "Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки" (номер держреєстрації 0113U007516, 2013-2018 рр.) здобувачем запропоновано принципівий підхід до розробляння концепції управління економічною безпекою підприємства. При виконанні госпрозрахункової теми "Формування механізму ефективного регулювання та управління економічною діяльністю підприємств" (номер держреєстрації 0113U007514, 2013-2018 рр.) здобувачем надано підходи до організації управління системою економічної безпеки підприємства. При виконанні держбюджетної теми Національного інституту стратегічних досліджень "Структурна модернізація економіки України в умовах ризиків макроекономічної нестабільності" (номер держреєстрації 0113U001158, 2012-2015 рр.) здобувачем проаналізовано ризики, що виникають в діяльності вітчизняних промислових підприємств.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є розробляння методологічних засад управління системою економічної безпеки підприємства та рекомендацій щодо їхнього практичного використання.

Для досягнення мети дослідження вирішено такі завдання:

досліджено етапи еволюції категорії "економічна безпека";

проаналізовано зміст, функції та складові системи економічної безпеки підприємства;

систему економічної безпеки підприємства розглянуто як об'єкт управління;

розроблено концепцію управління економічною безпекою підприємства;

визначено механізми управління системою економічної безпеки підприємства;

сформовано підхід до управління ризиком як функції управління економічною безпекою підприємства;

проаналізовано загальні умови моніторингу економічної безпеки підприємства;

розроблено організацію моніторингу економічної безпеки підприємства;

запропоновано процедури моніторингу економічної безпеки підприємства;
розглянуто функції прогнозування та контролю в управлінні системою економічної безпеки підприємства;

подано ієрархію загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств;
проаналізовано сутність та напрями конкурентної розвідки підприємства;
вивчено сутність та напрями контррозвідувальної діяльності підприємства;
досліджено рейдерство як соціально-економічне явище;
проаналізовано світовий досвід боротьби з рейдерством та вивчено роль державного регулювання щодо протидії рейдерству;

оцінено загрозу реалізації рейдерської атаки на підприємство;

використано розроблені рекомендації в діяльності підприємств та організацій.

Об'єкт дослідження – система економічної безпеки підприємства.

Предмет дослідження – методологічні засади управління системою економічної безпеки підприємства.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність способів наукового пізнання, загальних методів, прийомів і принципів, що використовувалися в процесі дослідження. Теоретичною основою роботи послугували фундаментальні положення безпекознавства, теорій систем, управління, циклічності, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі економічної безпеки підприємства, системології, управління економічною безпекою, її оцінювання, методів та моделей аналізу даних.

Правове поле дослідження склали чинні законодавчі та нормативні документи, що регулюють діяльність промислових підприємств в Україні.

Інформаційною базою послугували статистичні дані, опубліковані у відкритому друці, дані про діяльність промислових підприємств, статистичні дані Державної служби статистики України, звітно-аналітична інформація міжнародних і вітчизняних статистичних структур, звітність і первинна документація підприємств, відомчі матеріали, інтернет-ресурси, результати власних досліджень, результати експертного опитування.

У роботі використано *системний та функціональний підходи* (при аналізі системи економічної безпеки підприємства, її функцій та функцій управління системою економічної безпеки підприємства); *методи індукції та дедуції, порівняння та систематизації* (при дослідженні понять "економічна безпека підприємства", "конкурентна розвідка", "рейдерство"; при визначенні понять "безпека", "небезпека", "загроза", "ризик"); *методи аналізу та синтезу, історико-порівняльний метод* (у характеристиці умов діяльності вітчизняних підприємств); *метод статистичного аналізу* (в оцінюванні економічної безпеки підприємств); *непараметричні статистичні методи* (в ідентифікації загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств); *метод експертного аналізу* (у розроблянні процедур та послідовності моніторингу економічної безпеки підприємств); *системний аналіз і теорія графів* (при формалізації зв'язків між описовими чинниками); *метод матричного аналізу* (для подання результатів попарних порівнянь вагомості чинників та оптимізації їхніх значень); *методи моделювання* (при розроблянні механізмів управління системою економічної безпеки підприємства, процедур моніторингу економічної безпеки підприємства, ієрархічного впорядкування загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств, при виявленні

ймовірності реалізації рейдерської атаки); *метод попарних порівнянь за перевагою варіантів* (при визначенні переваг каналів надходження інформації); *метод багатокритеріального оцінювання альтернатив* (при розроблянні секторального алгоритму формування інформаційного забезпечення управління економічною безпекою підприємства); *нечітку логіку* (в реалізації функції контролю в управлінні економічною безпекою підприємства); *морфологічний аналіз* (в уточненні понятійно-категоріального апарату безпекознавства); *графічний метод* (для візуалізації результатів дослідження); *абстрактно-логічний метод* (у теоретичних узагальненнях і висновках за результатами дослідження).

Наукова новизна одержаних результатів. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні методологічних засад управління системою економічної безпеки підприємства на основі положень концепції управління економічною безпекою підприємства, за результатами уточнення змісту, призначення, функцій і складових системи.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в такому:

уперше:

розроблено методологічні засади управління системою економічної безпеки підприємства, у межах яких визначено об'єкт, предмет, завдання, принципи, методи, механізми, прийоми, норми та процедури управління, спільне використання яких забезпечує кероване функціонування системи економічної безпеки підприємства у звичайному та надзвичайному режимах за загальними орієнтирами дій та ухвалення рішень (превентивно-профілактичний та оперативно-інформаційний), що створює передумови убезпечення діяльності підприємства;

розроблено концепцію управління економічною безпекою підприємства, що являє собою систему ідей, цільових установок, сукупність заходів щодо убезпечення діяльності підприємства, поєднує динамічну та статичну складові забезпечення економічної безпеки підприємства, містить науково-методичну, практичну та організаційно-економічну складові, відображає склад і структуру об'єктів економічної безпеки, принципи її забезпечення, класифікацію загроз економічній безпеці підприємства, основні принципи оцінювання її функціональних складових, базові підходи до розроблення та використання механізмів управління економічною безпекою підприємства та є фундаментальною основою для формування системи його економічної безпеки;

визначено склад функцій управління системою економічної безпеки підприємства (моніторинг, прогнозування, контроль економічної безпеки підприємства, управління ризиком), результатом реалізації яких є інформаційне забезпечення належного виконання функцій системи економічної безпеки підприємства у звичайному та надзвичайному режимах, розроблено процедури та описано послідовність їхньої реалізації;

ієрархічно впорядковано найтипівіші загрози економічній безпеці вітчизняних підприємств у вигляді графу їхніх зв'язків та взаємовпливу шляхом розподілу загроз за стратегічним, тактичним, оперативним або поточним рівнями, що дозволяє описати загальні умови діяльності вітчизняних підприємств, розробити стратегію підприємства щодо забезпечення економічної безпеки, актуалізувати певні функції системи економічної безпеки вітчизняних підприємств та управління нею, сформулювати сукупність завдань для служби економічної безпеки підприємства;

розроблено послідовність оцінювання ймовірності реалізації рейдерської атаки за ступенем недомінованості її найтипівіших ознак за пропонованими критеріями (поява будь-якої ознаки, поява кількох ознак і повторюваність появи ознаки або кількох ознак упродовж певного періоду) за результатами вирішення багатокритеріального завдання на основі нечіткого відношення ознак відповідно до створеної шкали оцінювання ймовірності рейдерської атаки та ідентифікації напрямку дій рейдерів, що уможлиблює застосування певної сукупності превентивних захисних заходів;

удосконалено:

понятійно-категоріальний апарат безпекознавства за результатами аналізу змісту понять "безпека", "небезпека", "загроза" та "ризик": зміст поняття "небезпека" розкрито з використанням імовірнісного (розглядається можливість виникнення негативних наслідків) та реального (йдеться про конкретні дії, що завдають шкоди соціально-економічній системі) підходів, які кореспондуються зі статичним і діяльним підходами до тлумачення поняття "безпека"; поняття "загроза" трактується як одна з форм безпосередньої небезпеки, виникнення та розвиток якої спричинено негативним впливом зовнішнього середовища, слабкістю контролю цього впливу у внутрішньому середовищі підприємства, неякісним управлінням, яке має певним чином реагувати на такий вплив, а ризик розглядається як можливість настання ситуації при будь-якій діяльності, яка може змінюватися (спричинити виникнення втрат чи недоотримання прибутку) або залишатися незмінною;

організацію управління системою економічної безпеки підприємства шляхом формування принципів вибору організаційної структури, розроблення процедури ухвалення та реалізації управлінських рішень у різних за рівнем небезпеки ситуаціях, урахування кількісних та якісних параметрів його господарської діяльності, структури та динаміки розвитку;

підхід до оцінювання економічної безпеки підприємства шляхом поєднання формалізованих (інтегральний показник, який розраховується з використанням інтегральних показників економічної безпеки за шістьма її функціональними складовими) та лінгвістичних (формування з використанням інструментів нечіткої логіки систем показників економічної безпеки з установленою вагомістю кожного з них за функціональними складовими економічної безпеки, визначення якісних параметрів для характеристики зміни рівня безпеки за кожним показником, розроблення логічних правил, які містять можливі варіанти зміни економічної безпеки під впливом виділених чинників) оцінок;

організацію інформаційного забезпечення управління економічною безпекою підприємства шляхом виявлення переваг каналів надходження інформації із зовнішнього середовища з використанням методу багатокритеріального оцінювання альтернатив, матриці попарних порівнянь варіантів за перевагою та взаємного впливу таких каналів, а також доступної, достовірної й повної інформації за умови мінімізації та/або контролю величини витрат на її отримання;

уточнено:

склад механізмів управління системою економічної безпеки підприємства (механізми економічної відповідальності, механізм перерозподілу ризику, механізми резервування, механізми стимулювання зміцнення економічної безпеки, механізми дотримання пріоритетності в забезпеченні економічної безпеки), ефективність дій

яких визначається за результатами співвідношення витрат на створення й застосування та втрат і збитків від негативних наслідків реалізації певних загроз;

склад функцій системи економічної безпеки підприємства шляхом виділення як функцій конкурентної розвідки, контррозвідувальної діяльності та протидії рейдерству, реалізація яких спеціальними підрозділами служби економічної безпеки шляхом виконання сукупності завдань, описаних розробленими алгоритмами, дозволить запобігти втратам у діяльності підприємства завдяки отриманню або збереженню інформації певного призначення та ухвалення з її використанням управлінських рішень щодо його діяльності та економічної безпеки;

призначення та зміст конкурентної розвідки як функції системи економічної безпеки підприємства шляхом визначення пріоритетних завдань конкурентної розвідки на етапах його життєвого циклу та послідовності її здійснення за наявності найтипівіших загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати та розроблені рекомендації являють собою методичну базу щодо управління системою економічної безпеки підприємства. До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать пропозиції щодо секторального алгоритму формування інформаційного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства; послідовності моніторингу економічної безпеки підприємства та алгоритму реалізації процедур моніторингу; алгоритму експертизи в реалізації функції прогнозування економічної безпеки підприємства; методичних засад створення нечіткої моделі контролю економічної безпеки підприємства; алгоритму конкурентної розвідки; критеріїв та показників оцінювання діяльності контррозвідувального підрозділу служби економічної безпеки підприємства; показників оцінювання економічної безпеки підприємства; методичних засад оцінювання ймовірності реалізації рейдерської атаки.

Результати дисертаційної роботи використано в практичній діяльності державних установ та організацій, що підтверджується відповідними документами, які містяться в додатку: ПП "Спецсервіс-А2" (акт № 22 від 15.02.2011 р.); ПП "Білаки" (довідка № 6 від 10.05.2011 р.); ТзОВ "Вімакс" (акт № 18 від 22.05.2012); Sp.z.o.o. "Gronopol" Nysa Poland (№ 157 od 24.05.2012 р.); Управління агропромислового розвитку Кам'янець-Подільської РДА (довідка № 1403/01.09 від 12.12.2012 р.); ДП "Сторожинецький консервний завод" (акт № 17-245 від 12.02.2012 р.); ЗАТ "Галичина" (довідка № 368 від 04.09.2013 р.); ДКП "Обласний бібліотечний колектор" (довідка № 32/15 від 27.11.2013); ПП "Інтерпрінт-М" (довідка від 10.04.2013 р.); Львівська міська рада (довідка № 1/259-20 від 15.02.2013 р.); Управління державної служби боротьби з економічною злочинністю Головного управління МВС України у Львівській області (довідка від 26.03.2013 р.); Управління кадрового забезпечення ГУМВС України у Львівській області (довідка від 21.09.2013 р.); Відділ внутрішнього аудиту ГУМВС України у Львівській області (довідка № 14/238 від 12.12.2013 р.); ДП "Соренсен і Хаар" (довідка № 182 від 20.01.2014 р.); Департамент економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-52-699 від 21.03.2014 р.); Національний інститут стратегічних досліджень (довідка № 293/11 від 11.01.2014 р.).

Результати наукових розробок дисертанта застосовуються в навчальному процесі Львівського університету бізнесу та права при викладанні дисциплін "Менедж-

мент персоналу", "Менеджмент організацій", "Економічна безпека", "Конкурентна політика" за програмою підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів (акт № 4 від 17.04.2012 р.), Чорноморського державного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України при викладанні курсів "Міжнародний менеджмент", "Незаконні фінансові операції", "Фінансова санація і банкрутство підприємств", "Фінансове право" (довідка № 03/502 від 21.01.2014 р.), Інституту права Донецького університету економіки та права при викладанні навчальних дисциплін "Адміністративне право", "Інформаційне право", "Господарське право", "Конкурентне право" (акт № 342 від 25.01.2013 р.); Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України при викладанні дисциплін "Економічна безпека", "Конкурентна розвідка", "Менеджмент безпеки персоналу", "Менеджмент безпеки масових заходів", "Управління безпекою суб'єктів господарської діяльності" (акт упровадження № 9 від 10.02.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведеного автором дослідження щодо методологічних засад управління системою економічної безпеки підприємства. Внесок автора в колективно опубліковані праці конкретизовано в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати наукового дослідження обговорювалися й отримали схвалення на науково-практичній конференції "Соціально-економічний розвиток і безпека України: філософія, стратегія, тактика" (м. Львів, 2007 р.), науково-практичній конференції "Проблеми забезпечення конституційних прав громадян в кримінальному судочинстві" (м. Львів, 2007 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції "Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави" (м. Дніпропетровськ, 2008 р.), Международной конференции "Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании – 2008" (г. Одесса, 2008 г.), VII науково-практичній конференції "Energia w nauce I technice" (Przemysl Polska, 2008 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції "Альянс наук: вчений – вченому" (м. Дніпропетровськ, 2009 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції "Університет у науковому полі країни" (м. Львів, 2009 р.), VI научна практична конференція "Основни проблеми на съвременната наука – 2010" (гр. София Република България, 2010 р.), V Miedzynarodowej naukowii-hractorycznej konferencji "Aktualne problem nowoczesnych nauk – 2009" (Przemysl Polska, 2009 р.), VIII Международной научно-практической конференции "Теория и практика экономики и предпринимательства" (г. Симферополь, 2011 г.), економічній науковій Інтернет-конференції "Економічний розвиток країни за умов законодавчих змін" (м. Тернопіль, 2011 р.), науковій конференції "Економічна безпека і право: проблеми та шляхи вирішення" (м. Львів, 2011 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції "Стратегія розвитку України у глобальному середовищі" (м. Симферополь, 2011 р.), XI, XII Міжнародних науково-практичних конференціях "Сучасні проблеми науки та освіти" (м. Харків, 2011, 2012 рр.), науково-практичному круглому столі "Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки України" (м. Феодосія, 2012 р.), IX Международной научно-практической конференции "Теория и практика экономики и предпринимательства" (г. Симферополь, 2012 г.), XX Міжнародній науково-практичній конференції

"Особливості економічних процесів в умовах фінансової нестабільності" (м. Львів, 2012 р.), XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції "Проблеми устойчивости деятельности предприятий Украины" (г. Симферополь, 2012 г.), науково-практичній конференції "Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами" (м. Львів, 2012 р.), Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji "Nauka I Utworzenie XXI Stulecia: Teoria, Praktyka, Innowacje" (Opole Polska, 2013), міжвузівській науково-практичній конференції "Актуальні проблеми економічної безпеки в контексті трансформації ринкової економіки" (м. Львів, 2013 р.), Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji "Science – od teorii do praktyki" (Sopot Polska, 2013), IX mezinarodni vedecko-practicka conference "Dni vedy – 2013" (Praha Чехія, 2013), Міжнародній науково-практичній конференції "Формування конкурентоспроможної національної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії" (м. Херсон, 2013 р.), Международной научно-практической конференции "Общество и экономическая мысль в XXI веке: пути развития и инновации" (г. Воронеж, 2013 г.), научно-практической конференции "Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые тенденции" (г. Кишинев Молдова, 2013 г.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції "Проблеми соціально-економічного розвитку підприємства" (м. Дніпропетровськ, 2013 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції "Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України" (м. Дніпропетровськ, 2013 р.), 2nd International scientific conference "European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches" (Stuttgart, Germany, 2013), Miedzynarodowej Naukowii-Praktycznej Konferencji "Science – od teorii do praktyki" (Lublin Polska, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві України" (м. Харків, 2013 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції "Управління персоналом у системі менеджменту організацій: тенденції та перспективи розвитку" (м. Львів, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Економічні проблеми модернізації та інноваційний розвиток регіонів" (м. Одеса, 2013 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції "Економіка і фінанси: теорія та практика" (м. Луганськ, 2013 р.), IX-а международна научна практична конференция "Новини на научния прогрес" (гр. София Республіка Бґларія, 2013 р.), IX-а международна научна практична конференция "Образованието и науката на XXI век" (гр. София Республіка Бґларія, 2013 р.), I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції "Безпекознавство: теорія та практика" (м. Луганськ, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Легалізація економіки та протидія корупції в системі економічної безпеки держави" (м. Львів, 2013 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції "Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку" (м. Суми, 2013 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 85 наукових праць, серед яких 8 монографій (5 з яких одноосібні); 25 статей – у наукових фахових виданнях, 12 статей – у фахових виданнях, що входять до наукометричних баз та міжнародних науко-

вих виданнях, 40 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій 163,8 д.а., з яких автору належать 104,31 д.а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, шести розділів і висновків, викладених на 468 сторінках машинописного тексту. Матеріали роботи містять 58 таблиць і 110 рисунків, які подано на 70 сторінках. Список використаних джерел із 540 найменувань уміщено на 58 сторінках, 3 додатки – на 52 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Розділ 1. Система економічної безпеки підприємства. Безпека є найважливішою умовою функціонування будь-якої соціально-економічної системи. В науковій літературі здебільшого феномен безпеки розглядається у двох аспектах – науковому та прикладному. За науковим аспектом його ключовими детермінантами є філософія стану, парадигма діяльності, сфера існування, філософське прагнення, цілісність і гармонія. За практичним аспектом поняття "безпека" розглядається з позиції двох концептуальних підходів: статичного (безпека як стан захищеності від будь-чого) та діяльнісного (безпека як задоволення таких потреб, як існування, цілісність, незалежність, спокій та розвиток).

Розкриття змісту поняття "безпека" потребувало детальнішого вивчення взаємозв'язку в межах понятійно-категоріального апарату безпекознавства таких понять, як "небезпека", "загроза" та "ризик". Зміст поняття "небезпека" розкрито з використанням імовірнісного (розглядається можливість виникнення негативних наслідків) та реального (йдеться про конкретні дії, які завдають шкоди соціально-економічній системі) підходів, які кореспондуються зі статичним та діяльнісним підходами до тлумачення поняття "безпека". Поняття "загроза" трактується як одна з форм небезпеки, виникнення та розвиток якої спричинені негативним впливом зовнішнього середовища, слабкістю контролю цього впливу у внутрішньому середовищі підприємства, неякісним управлінням, яке має певним чином реагувати на такий вплив. Ризик розглядається як можливість настання ситуації при будь-якій діяльності, яка може змінюватися (спричинити виникнення втрат чи недоотримання прибутку) або залишатися незмінною. Результати аналізу змісту цих понять послугували підґрунтям для поглибленого вивчення категорії "економічна безпека підприємства", формування системи економічної безпеки підприємства та розроблення теоретичних засад управління такою системою.

Поняття "безпека" розглядається як протилежне поняттю "небезпека", а їхнє поєднання – як крайні стани підприємства, що реально існують і взаємопов'язані ризиками та загрозами, виникнення яких зумовлене з ринковими умовами господарювання. Зміст поняття "економічна безпека підприємства" залежить від вибраного підходу до її розгляду (найефективніше використання корпоративних ресурсів, забезпечення стійкості підприємства та уможливлення розвитку, захист його інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз). У роботі економічна безпека підприємства розглядається як його стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності, захист важливих інтересів, економічних (матеріальних, інформаційних, фінансових, трудових) ресурсів і здатність своєчасно, адекватно й без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої та зовнішньої ситуації та негативний вплив дестабілі-

зувальних чинників. В економічній безпеці виділено фінансову, техніко-технологічну, кадрову, силову, інформаційну та ресурсну функціональні складові.

Забезпечення економічної безпеки підприємства є призначенням найважливішої підсистеми управління – системи економічної безпеки. Одностайності щодо структури системи економічної безпеки підприємства в наукових колах немає, хоча є кілька ключових поглядів. У роботі система економічної безпеки підприємства розглядається за найпоширенішим з них – як сукупність взаємопов'язаних заходів організаційно-економічного та правового характеру, що здійснюються з метою захисту діяльності підприємства від реальних чи потенційних негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища й уможлиблюють його розвиток.

Система економічної безпеки підприємства є комплексним утворенням, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізми забезпечення його економічної безпеки. Мету функціонування системи економічної безпеки підприємства з урахуванням результатів дослідження гносеологічних основ безпеки та сутності поняття "економічна безпека підприємства" сформульовано так: мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз для підприємства на основі розроблення та реалізації комплексу заходів економіко-правового й організаційного характеру. Для її досягнення вирішуються конкретні завдання, які поєднують всі напрями забезпечення економічної безпеки підприємства. Полегшують досягнення цілей системи економічної безпеки підприємства загальні орієнтири дій і ухвалення рішень (превентивно-профілактичний та оперативно-інформаційний). Функціонування системи економічної безпеки підприємства відбувається у двох режимах (звичайному й надзвичайному) за сукупністю принципів, дотримання яких забезпечує логічну послідовність дій працівників служби економічної безпеки та підприємства в цілому, організованість у реалізації заходів безпеки, що зрештою сприяє виконанню системою економічної безпеки своїх функцій і завдань. Незважаючи на наявність загальних принципів організації та функціонування, система економічної безпеки конкретного підприємства є індивідуальною.

Надана в роботі характеристика системи економічної безпеки підприємства та її складових послугувала підґрунтям для формування методологічних засад управління такою системою.

Управління економічною безпекою підприємства є специфічною функцією менеджменту, реалізація якої передбачає розпізнавання та нейтралізацію найважливіших зовнішніх і внутрішніх загроз і ризиків стану та діяльності підприємства. Специфічного характеру управлінню системою економічної безпеки підприємства надає наявність ознак, що його характеризують. Управління системою економічної безпеки підприємства має свої особливості, пов'язані з необхідністю здійснення взаємоузгоджених захисних дій на всіх рівнях управління та у взаємодії із зовнішніми суб'єктами безпеки адекватно до зміни середовища функціонування, що можливе лише шляхом застосування методичних підходів, які передбачають реалізацію механізмів та алгоритмів формування принципів вибору організаційної структури, ухвалення та реалізації управлінських рішень у різних ситуаціях небезпеки (рис. 1). Ефективність управління системою економічної безпеки підприємства визначають за одним критерієм – відсутністю чи наявністю завданих йому матеріальних збитків і моральної шкоди.

Розділ 2. Теоретичний базис управління системою економічної безпеки підприємства. Організація забезпечення економічної безпеки підприємства має здійснюватися згідно з положеннями відповідної концепції. Концепція управління економічною безпекою підприємства, що має базуватися на концептуальних основах гарантування економічної безпеки на макрорівні, складає теоретичний базис управління системою економічної безпеки підприємства. Розроблена концепція управління економічною безпекою підприємства являє собою систему ідей, цільових установок, сукупність заходів щодо убезпечення діяльності підприємства за умов існування внутрішніх та зовнішніх загроз, невизначеності щодо терміну та масштабу їхньої реалізації та слабкої державної політики у сфері організації безпеки господарювальних суб'єктів (рис. 2). У концепції сформульовано стратегічні та оперативні завдання щодо забезпечення економічної безпеки підприємства, виявлено пріоритети в організаційній та виконавчій діяльності у цій сфері, показано вплив особливостей діяльності на забезпечення економічної безпеки, визначено завдання та способи діяльності служби економічної безпеки підприємства. Концепція регламентує функціонування системи економічної безпеки підприємства та визначає її місце в загальній структурі управління підприємством.

У концепції представлено склад і структуру об'єктів економічної безпеки, принципи її забезпечення, класифікацію загроз економічній безпеці, основні принципи оцінювання її функціональних складових, базові підходи до розроблення та використання механізмів управління економічною безпекою підприємства. Положення концепції використовують на практиці шляхом виконання сукупності завдань (кадрових, інформаційно-аналітичних, фінансово-економічних, правових, техніко-технологічних).

Концепція управління економічною безпекою підприємства є фундаментальною основою формування системи економічної безпеки підприємства, яке розглядається як восьмиетапний безперервний процес. Реалізацію концепції управління економічною безпекою підприємства покладено на службу безпеки підприємства, яка координує роботу всіх структурних підрозділів щодо дій із забезпечення економічної безпеки.

Складність забезпечення економічної безпеки підприємства потребує оснащення управління його системою економічної безпеки відповідним інструментарієм, у якому важлива роль належить механізмам. Їхній правильний вибір, раціональне застосування дозволять досягнути мети функціонування системи економічної безпеки підприємства. Дію механізмів управління системою економічної безпеки підприємства спрямовано на зменшення ризиків, імовірності реалізації певних загроз, а отже, і рівня небезпеки в його діяльності. За своїм характером механізми управління системою економічної безпеки підприємства є інерційними, що пов'язано з періодом сприйняття зміни ситуації та адаптації до нової.

Базові механізми системи економічної безпеки підприємства поділено на такі групи: механізми економічної відповідальності, механізм перерозподілу ризику, механізми резервування, механізми стимулювання зміцнення економічної безпеки (зниження очікуваного збитку), механізми дотримання пріоритетності в забезпеченні економічної безпеки.

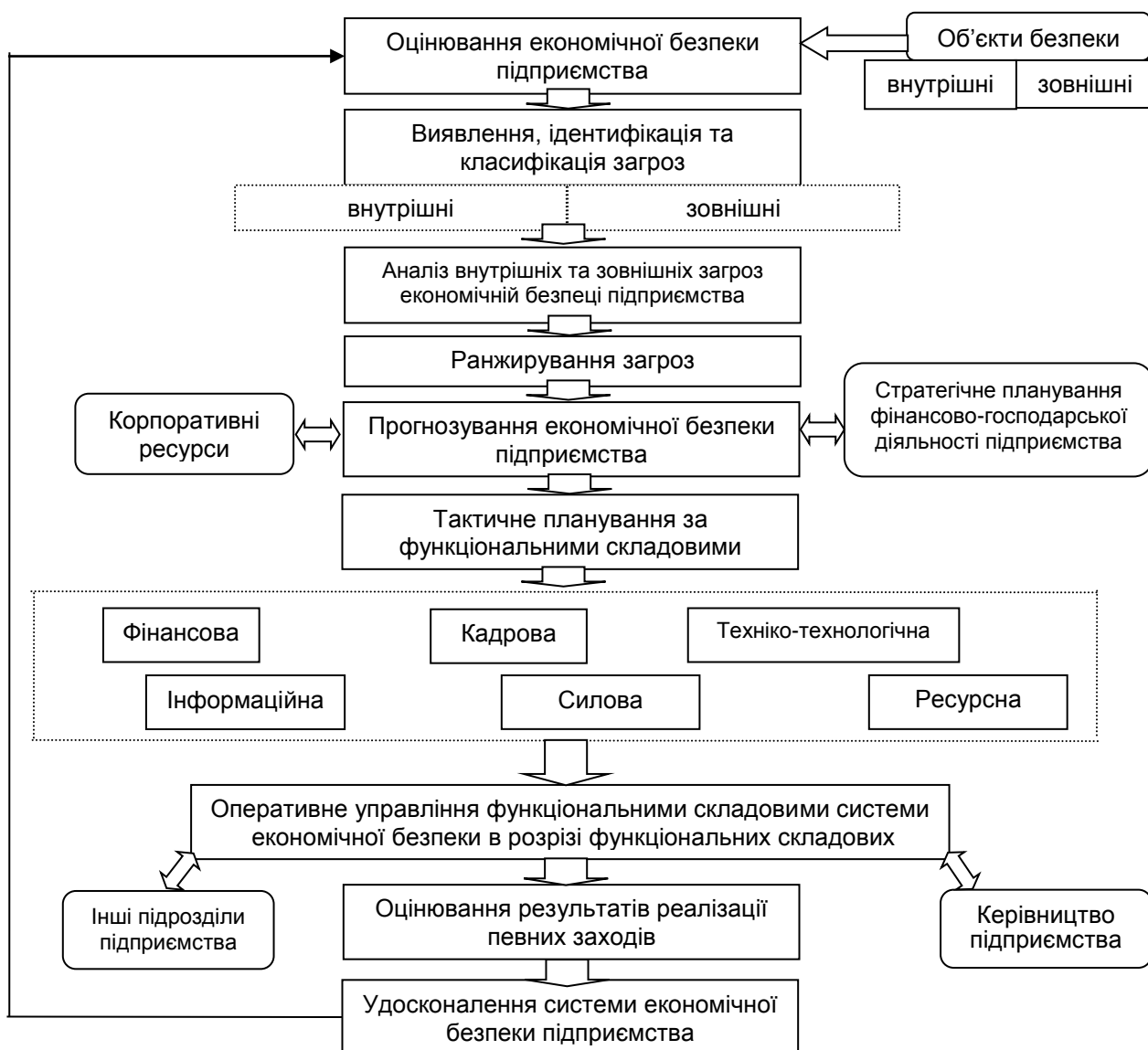

Рис. 1. Принципова схема управління системою економічної безпеки підприємства

Ефективність механізмів управління системою економічної безпеки підприємства оцінюється за результатами співвідношення витрат на створення й застосування та втрат і збитків від негативних наслідків реалізації певних загроз. Підприємство буде підвищувати рівень економічної безпеки, тобто додатково витратити кошти на створення та застосування механізмів управління доти, доки витрати не стануть більшими за втрати та збитки від негативних наслідків реалізації певних загроз.

За розробленою концепцією управління системою економічної безпеки підприємства здійснюється шляхом реалізації функцій управління, які реалізуються шляхом вирішення управлінських завдань. Однією з них є управління ризиком, у якому головне місце належить оцінюванню ризику, що розглядається як форма небезпеки з негативним наслідком.

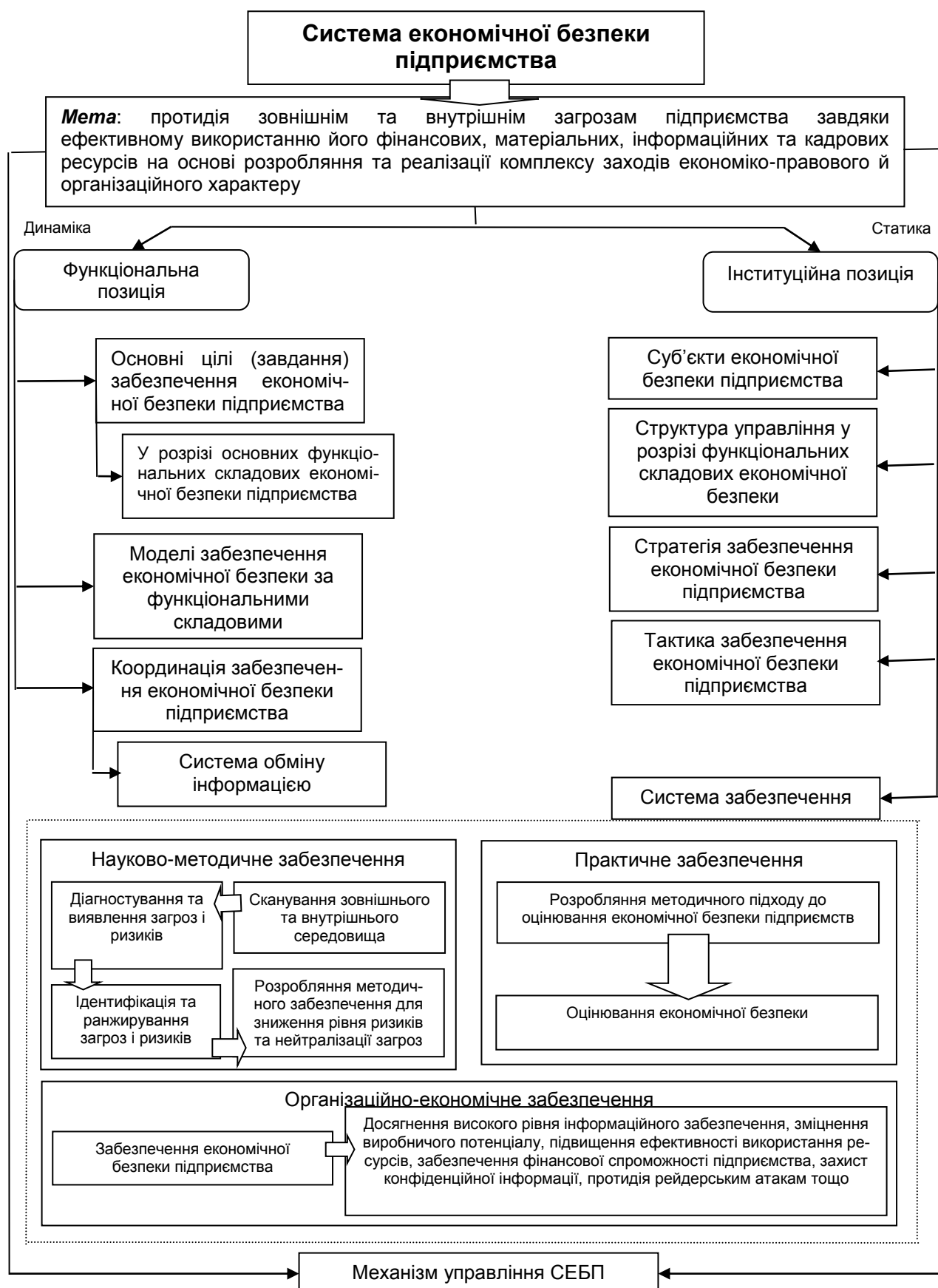

Рис. 2. Концепція управління економічною безпекою підприємства

При аналізі фінансових, кадрових і матеріальних наслідків реалізації певної загрози, яка може призвести до підвищення рівня небезпеки, використано поняття збитку (прямого, непрямого, повного та загального або сумарного). Для отримання інтегральної оцінки збитку (або ризику) задано параметри процедури агрегування (згортки) і розглянуто процедуру формування комплексних оцінок з використанням формальних та експертних процедур.

Результати ідентифікації та оцінювання ступеня ризику в діяльності підприємства послугували для вирішення завдання вибору такої сукупності захисних заходів, витрати на які мають бути мінімальними. Такий вибір дозволяє вирішити ключове завдання системи економічної безпеки підприємства – вибрати сукупність захисних заходів з мінімальними витратами для зменшення ступеня інтегрального ризику як передумови збереження необхідного для діяльності та розвитку підприємства рівня економічної безпеки. Розглянута послідовність отримання інтегральної оцінки збитку є базовою. Її можна налаштувати з урахуванням специфіки оцінюваних підприємств, вимог особи, яка ухвалює рішення, механізмів управління в системі економічної безпеки підприємства, де будуть використані отримані комплексні оцінки. Сформульоване завдання має дискретний характер, його вирішення складається з кількох основних блоків, кожен з яких докладно описаний.

Розділ 3. Моніторинг економічної безпеки підприємства як функція управління системою економічної безпеки підприємства. Однією з функцій управління системою економічної безпеки підприємства визнано моніторинг економічної безпеки. Результатом її реалізації є інформаційне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства та реалізації інших функцій управління системою – прогнозування, контроль, оцінювання стану економічної безпеки та управління ризиками.

У моніторингу економічної безпеки підприємства мають бути враховані умови, що склалися у вітчизняній економіці. Тому в роботі проаналізовано ситуацію, у якій працюють вітчизняні підприємства. За результатами аналізу таку ситуацію охарактеризовано як вкрай несприятливу, слабкою та невизначеною є державна політика у сфері організації безпеки господарювальних суб'єктів, без належно впорядкованого законодавчого поля, а участь і підтримка інститутів громадського суспільства – пасивною. Галузева диспропорція національної економіки суперечить світовим тенденціям. Відтворення промислового виробництва здійснюється за рахунок низьких технологій, без модернізації виробничої бази. Інвестиційним процесам в Україні властивий нестійкий характер, а інноваційний розвиток не став однією з головних характеристик зростання національної економіки.

Моніторинг економічної безпеки підприємства здійснюється за розробленою послідовністю (рис. 3). Його періодичність залежить від інтенсивності господарських процесів, агресивності зовнішнього середовища, умов проведення, організації функціонування системи економічної безпеки підприємства. Для моніторингу економічної безпеки підприємства необхідне методологічне, наукове, кадрове, організаційне, математичне, програмно-технічне та інформаційне забезпечення.

За результатами моніторингу оцінюється економічна безпека підприємства. В оцінюванні економічної безпеки підприємства поєднані формалізовані та лінгвістичні оцінки.

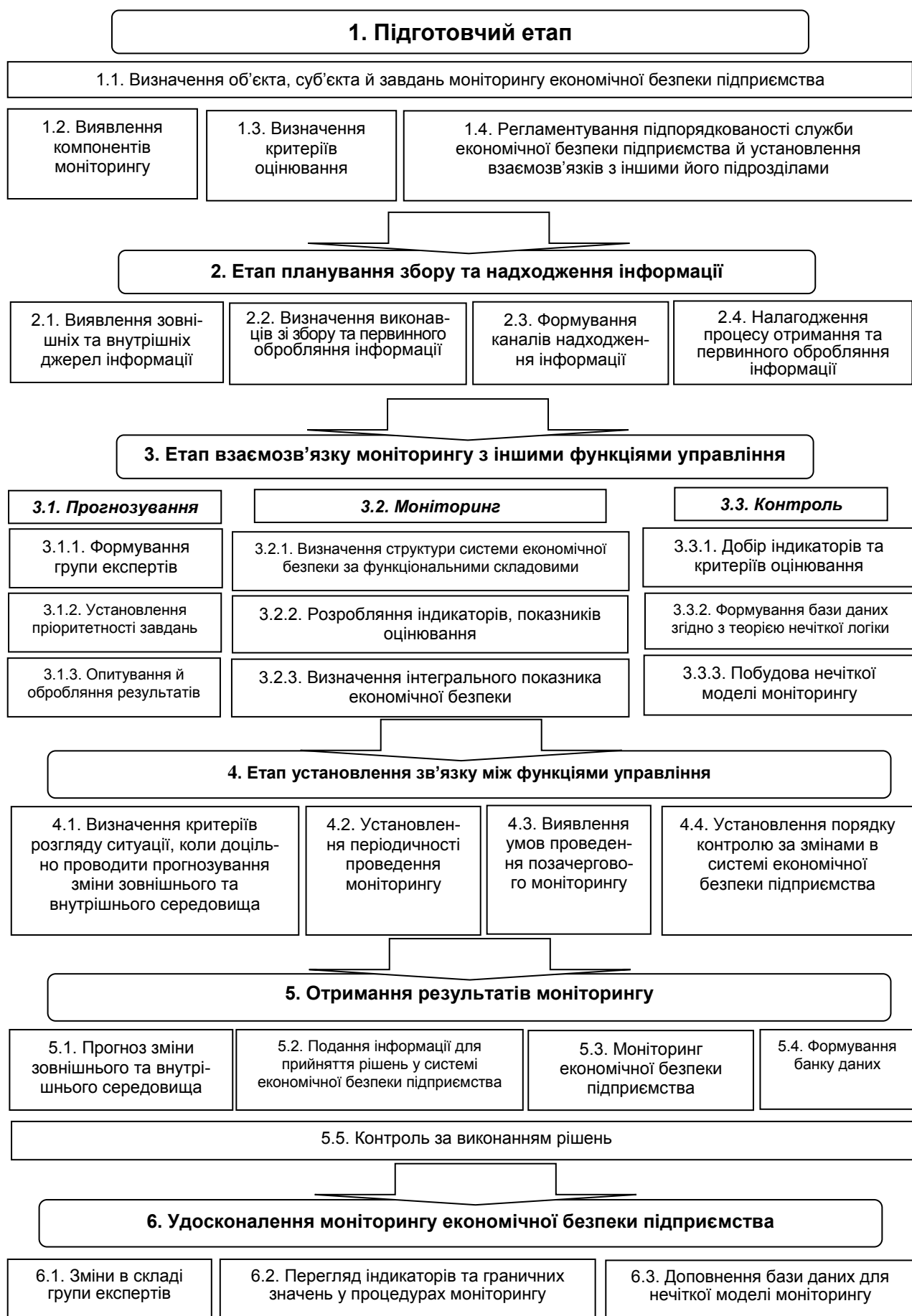

Рис. 3. Узагальнена схема моніторингу як функції системи управління економічною безпекою підприємства

Формалізована оцінка представлена інтегральним показником економічної безпеки, який розраховується з використанням інтегральних показників економічної безпеки за шістьма її функціональними складовими. Лінгвістичну оцінку отримано за допомогою інструментів нечіткої логіки з використанням сформованих систем показників економічної безпеки з установленою вагомістю кожного з них за функціональними складовими економічної безпеки, визначення якісних параметрів для характеристики зміни рівня безпеки за кожним показником, розроблення логічних правил, що містять можливі варіанти зміни економічної безпеки під впливом виявлених чинників.

До складу систем показників за функціональними складовими економічної безпеки входять кількісні та якісні показники (табл. 1). Показники оцінювання економічної безпеки підприємства за її функціональними складовими мають граничні значення, які є базою для порівняння з їхніми фактичними значеннями. Порівняльного вигляду значення показників різного характеру набувають за допомогою бальних оцінок.

Для апробації теоретичних напрацювань щодо процедур моніторингу економічної безпеки сформовано сукупність з 10 підприємств, які схожі за своїми ключовими параметрами: вид діяльності (виробництво машин та устаткування), масштаб діяльності, чисельність працівників, технологія виробництва тощо.

Таблиця 1

Показники оцінювання економічної безпеки підприємства за її функціональними складовими

Функціональні складові	Показники
фінансова безпека	коефіцієнт автономії; коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами; коефіцієнт покриття; коефіцієнт оборотності активів; рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)
техніко-технологічна безпека	коефіцієнт зносу основних засобів; коефіцієнт оновлення основних засобів; фондвіддача
кадрова безпека	коефіцієнт плинності кадрів; укомплектованість трудового колективу; морально-психологічний клімат у колективі; ефективність використання кадрового потенціалу
силова безпека	рівень збереження активів та матеріальних ресурсів підприємства; рівень захисту персоналу; рівень інженерно-технічного захисту
інформаційна безпека	рівень захисту комерційної інформації; рівень безпеки документообігу; повнота інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень
ресурсна безпека	рівень забезпечення виробництва матеріальними ресурсами; ефективність використання матеріальних ресурсів

Досліджуваний період становить 2008–2012 роки. Одержані результати дозволили дійти висновків, що для більшості з досліджуваних підприємств характерний мінімальний рівень безпеки (0,25–0,5), в окремих випадках – нормальний (0,5–0,75). Проведені розрахунки довели реальність реалізації процедур моніторингу економічної безпеки, які можуть бути застосовані на практиці.

Якість результатів моніторингу економічної безпеки підприємства залежить від повноти, об'єктивності, достовірності вхідної та аналітичної інформації, що вимагає використання вагомих каналів надходження інформації. Моніторинг економічної без-

пеки підприємства передбачає періодичне отримання інформації з різних інформаційних каналів, створення інформаційного банку даних та вибір аналітичних засобів їхнього оброблення. З цією метою проаналізовано канали отримання інформації про загрози та можливості стосовно діяльності підприємства (без спеціальної організації надходження інформації, організовані, спеціалізовані), а інформацію, що з них надходить, за рівнем доступності її джерела поділено на три групи (вільна або загальнодоступна, частково обмежена для доступу, закрита інформація).

З використанням методу багатокритеріального оцінювання альтернатив та матриці попарних порівнянь варіантів за перевагою вирішено завдання виявлення переваг одного каналу надходження інформації над іншим та їхнього взаємного впливу. Результати розрахунку раціонального варіанта інформаційного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства методом багатокритеріального оцінювання альтернатив використано для вдосконалення моніторингу економічної безпеки підприємства.

Розділ 4. Функції управління системою економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства оцінюється не лише в межах її моніторингу. Оцінювання економічної безпеки підприємства дозволяє отримати комплексну якісну та кількісну оцінку її стану та рівня, виявити проблеми, сильні й слабкі сторони його економічної безпеки.

У роботі проаналізовано найпоширеніші методичні підходи, які дозволяють кількісно оцінити економічну безпеку підприємства: індикативний (рівень економічної безпеки визначається за результатами порівняння фактичних значень показників підприємства з індикаторами), інтегральний (передбачає розрахунок інтегрального показника економічної безпеки), ресурсно-функціональний (передбачає оцінювання стану та використання ресурсів підприємства, з якими підприємство здатне протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам), гармонізаційний (виявляється ступінь узгодження інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища), рейтингове оцінювання (в основі визначення рівня економічної безпеки підприємства лежать граничні значення показників та їхній рейтинг), аналітичні моделі (модель STEP-аналізу, модель SWOT- і SPACE-аналізу, моделі банкрутства підприємства). Ці підходи різняться критеріями економічної безпеки, рівнем узагальнення й абстрагування та практичною спрямованістю.

За результатами проведеного огляду найтипівіших підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства встановлено, що оцінювання економічної безпеки має ґрунтуватися на комплексному, багатфакторному підході; через наявність значної кількості зовнішніх і внутрішніх загроз потрібна дворівнева система отримання й оброблення інформації; для кожного з рівнів має бути розроблена методика отримання й оброблення інформації, яка враховуватиме специфіку підприємства, необхідний обсяг вхідної інформації та можливість оперативного отримання результатів.

Прогнозування є важливою функцією в управлінні системою економічної безпеки підприємства. Для реалізації цієї функції управління пропонується використати експертний метод із застосуванням методів графів та матричного аналізу. Найбільш застосовуваними у формуванні прогнозу є інтерв'ю та аналітичні експертні оцінки. Саме застосування експертного методу в реалізації функції прогнозування в управлінні системою економічної безпеки підприємства дозволяє виявити проблеми, які суттєво впливають на рівень економічної безпеки вітчизняних підприємств. Для про-

ведення експертизи в реалізації функції прогнозування розроблено відповідний алгоритм.

Реалізацію функції контролю в управлінні системою економічної безпеки підприємства пропонується здійснювати з використанням інструментів нечіткої логіки. Необхідність контролю зумовлена потребою оперативного реагування на зміну стану зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства після реалізації певного рішення, ухваленого для забезпечення його економічної безпеки та в проміжках між контрольними точками проведення моніторингу. В роботі розроблено методичні засади створення нечіткої моделі контролю економічної безпеки підприємства. Побудовану модель контролю економічної безпеки підприємства на базі нечітких знань у запропонованому вигляді можна використовувати для контролю за реалізацією рішень у системі економічної безпеки підприємства. Шляхом удосконалення моделі є розроблення більшої кількості варіантів правил, які б дозволяли більш точно ідентифікувати найменшу зміну рівня економічної безпеки підприємства.

В управлінні системою економічної безпеки підприємства відповідно до призначення такої системи головне місце належить організації керованої протидії загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища. Виходячи з цього, у роботі здійснено ієрархічне впорядкування загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств, що дає змогу виявити загальні умови їхньої діяльності, орієнтири та вектори управління системою економічної безпеки. Ієрархічне впорядкування загроз сприятиме реалізації таких функцій управління системою економічної безпеки підприємства, як моніторинг, прогнозування та контроль.

Сукупність найтипівіших загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств сформовано з урахуванням результатів аналізу загальних загроз, які сформувалися у вітчизняній економіці, міри їхнього вияву та впливу на економічну безпеку. Загрозами загального характеру економічній безпеці вітчизняних підприємств є розглянуті явища й тенденції, що активно розвиваються в економіці України (несприятливість зовнішнього середовища; складні умови ведення бізнесу, які переважно створює держава; висока ресурсомісткість виробництва; значний масштаб тіньової економіки; надмірний податковий тиск; низька ефективність господарської діяльності; зношеність основних фондів і технологічне відставання; кадрові проблеми; рейдерство та протиправні дії кримінальних структур; галузева диспропорція з пріоритетним розвитком сировинних секторів економіки; пасивна інвестиційно-інноваційна діяльність). Саме вони створюють загальні умови для забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств.

За результатами ієрархічного впорядкування загрози економічній безпеці вітчизняних підприємств розподілено за стратегічним, тактичним, оперативним і поточним рівнями (рис. 4).

Загрози тактичного, оперативного та поточного рівнів є реальністю сьогодення й за умов ефективно організованої системи економічної безпеки підприємства їм можна протистояти.

Визначена сукупність загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств не враховує специфіки функціонування окремого суб'єкта підприємницької діяльності, але за суттю більшість з них властива вітчизняним підприємствам, а тому актуалізує важливість функціонування системи економічної безпеки вітчизняних підприємств та управління нею.

Розділ 5. Розвідувальна діяльність як функція системи економічної безпеки підприємства. Розвідувальна діяльність є закономірним явищем підприємництва, важливим компонентом забезпечення економічної безпеки сучасних підприємств. Спонування до розвідувальної діяльності є конкуренція – найголовніший чинник, що забезпечує рівновагу системи ринкової економіки. У найзагальнішому вигляді розвідувальна діяльність передбачає активні дії, скеровані на збір, зберігання, накопичення та оброблення інформації, закритої для стороннього доступу.

У розвідувальній діяльності, пов'язаній із забезпеченням економічної безпеки підприємства, виділяють конкурентну розвідку та промислове шпигунство, які поєднують загальна мета – одержання інформації, яка б дала змогу здобути конкурентну перевагу на ринку. Головною відмінністю між ними є методи й способи отримання інформації. Служба конкурентної розвідки діє виключно законними методами, користуються лише відкритими джерелами, а промислове шпигунство передбачає нелегальні методи й технології.

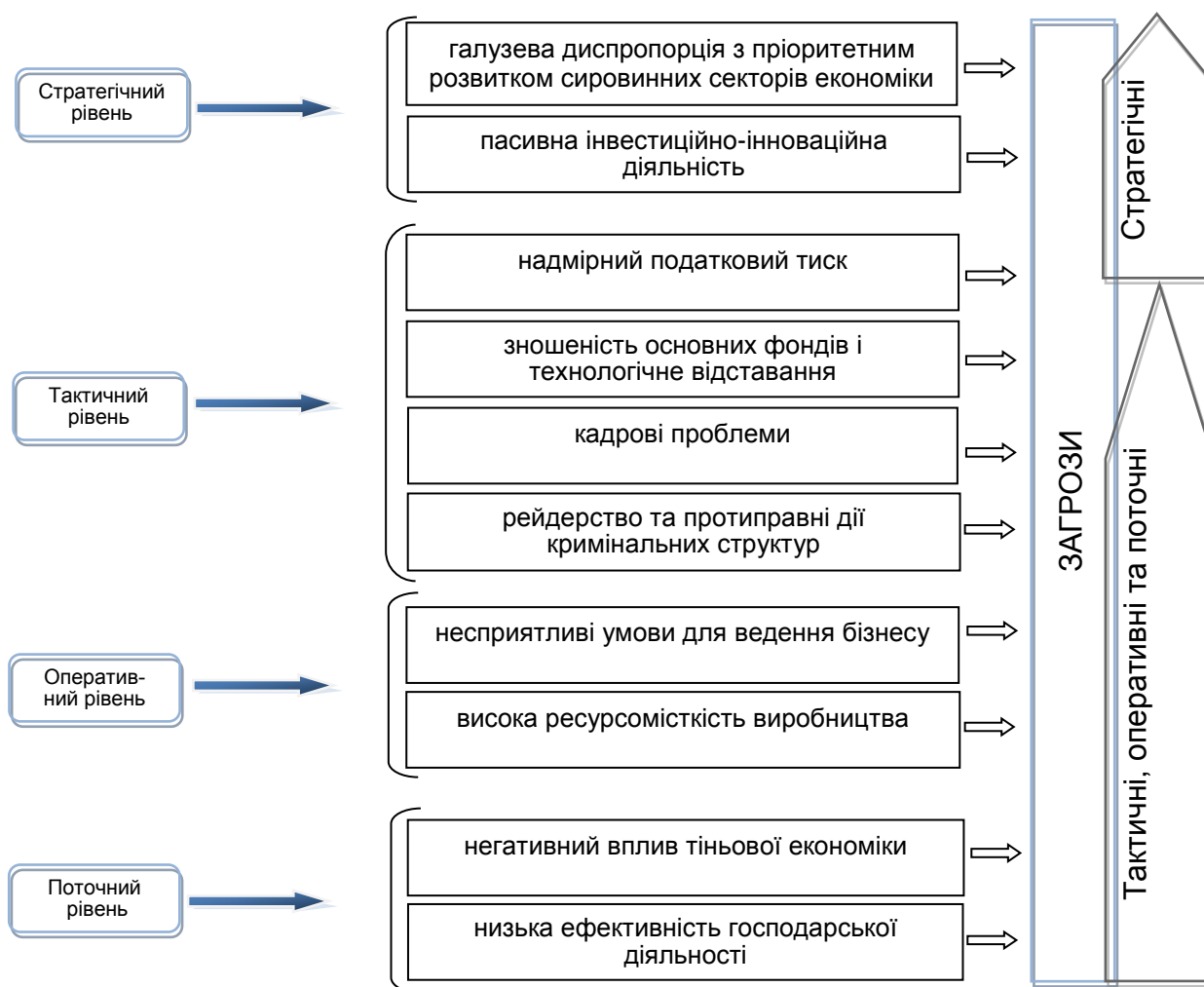

Рис. 4. Ієрархічне впорядкування загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств

За результатами проведеного дослідження виділено ключові підходи до трактування поняття "конкурентна розвідка": як інструменту маркетингової діяльності; як організованого процесу, реалізація якого спрямована на прийняття тактичних і стратегічних рішень; як певної організаційної структури, виду діяльності чи сукупності ресурсів, спрямованих на вирішення конкретних завдань у межах підприємства. Узагальнення цих підходів дозволило трактувати конкурентну розвідку як вид діяльності, здійснення якої дозволяє отримати інформацію про стан та динаміку конкурентного середовища, а отже, визнати конкурентну розвідку функцією системи економічної безпеки підприємства (рис. 5).

Головним призначенням конкурентної розвідки є випередження, недопущення виникнення нестандартних ситуацій, деструктивних подій у діяльності підприємства, які створюють економічно небезпечну ситуацію, за допомогою своєчасного отримання повної та достовірної інформації про його оточення.

Вирішувані завдання та особливості ведення конкурентної розвідки різняться за етапами життєвого циклу підприємства, адже на кожному з них його діяльності властиві особливості, які визначають не лише її характер та цілі, вектор розвитку, ринкову позицію та тип організації, а й сукупність завдань конкурентної розвідки. У роботі надано пріоритетні завдання конкурентної розвідки за етапами життєвого циклу підприємства, виділено й охарактеризовано різновиди конкурентної розвідки: стратегічну, тактичну та оперативну.

Ефективність отримання розвідувальної інформації багато в чому залежить від методів збору інформації, які для цього застосовуються (за однією класифікацією – загальні, особливі та окремі, за іншою – легальні, напівлегальні й нелегальні). Використання кожного з методів доречно за певних умов.

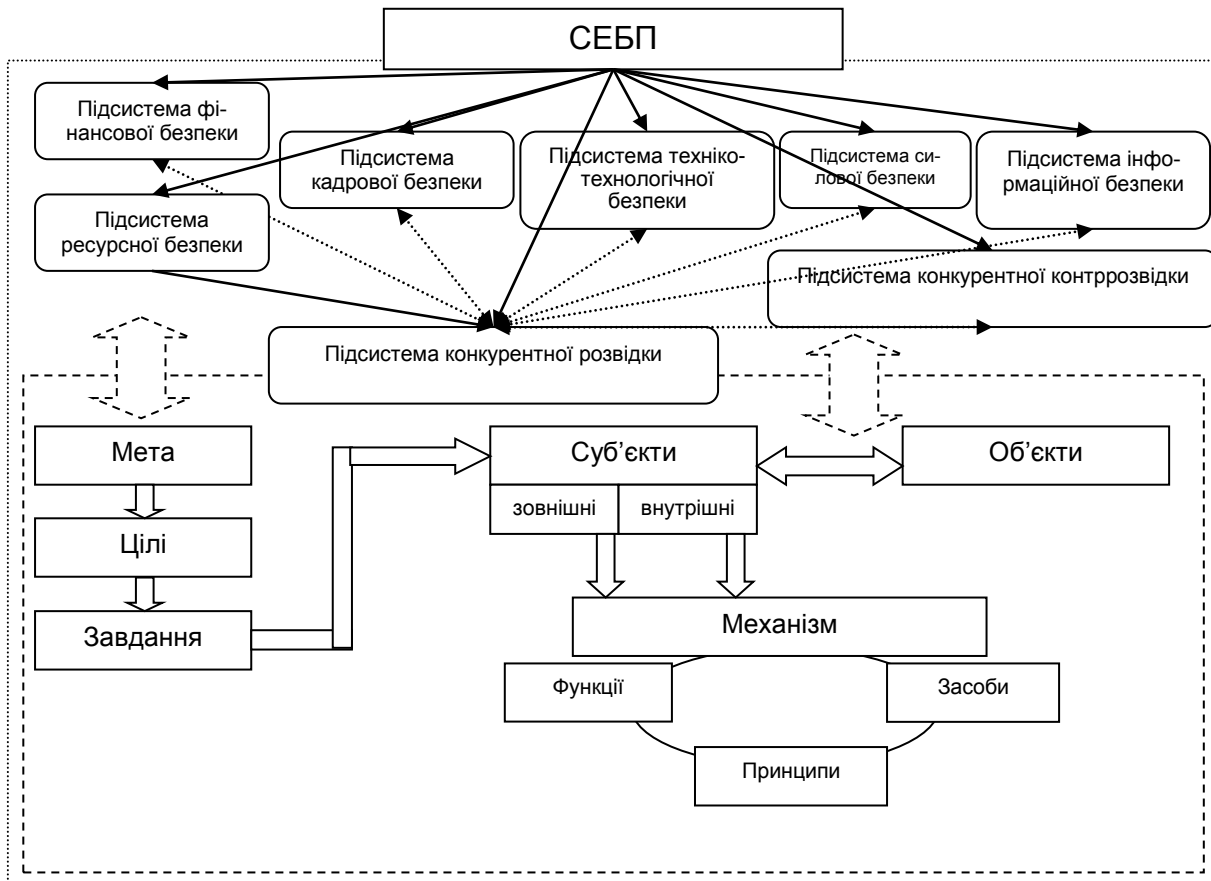

Рис. 5. Підсистема конкурентної розвідки у системі економічної безпеки підприємства

Сталої та загально визнаної методики конкурентної розвідки до сьогодні не розроблено. За результатами аналізу переваг та обмежень відомих методик конкурентної розвідки (методика Харківського об'єднання аналітиків і професіоналів конкурентної розвідки SCIP.ORG.UA; методика, що використовується членами Європейського об'єднання професіоналів конкурентної розвідки; "Методика 4С"; методика компанії AWARE; методика конкурентної розвідки 4K+1) розроблено типовий алгоритм конкурентної розвідки (рис. 6), зміст ключових етапів якого докладно описано в роботі. Побудований алгоритм конкурентної розвідки передбачає послідовне виконання типових етапів, реалізація яких покликана доповнити результати моніторингу економічної безпеки щодо інформаційного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства. Названі етапи є типовими, стандартними для сучасної служби економічної безпеки підприємства.

Поряд з отриманням достовірної інформації про конкурентне середовище підприємства не менш важливою є проблема захисту його комерційних таємниць, конфіденційної інформації, яка розв'язується за допомогою контррозвідувальної діяльності. Контррозвідувальна діяльність як функція системи економічної безпеки підприємства дозволяє запобігти втратам у його діяльності шляхом збереження комерційної таємниці та конфіденційної інформації.

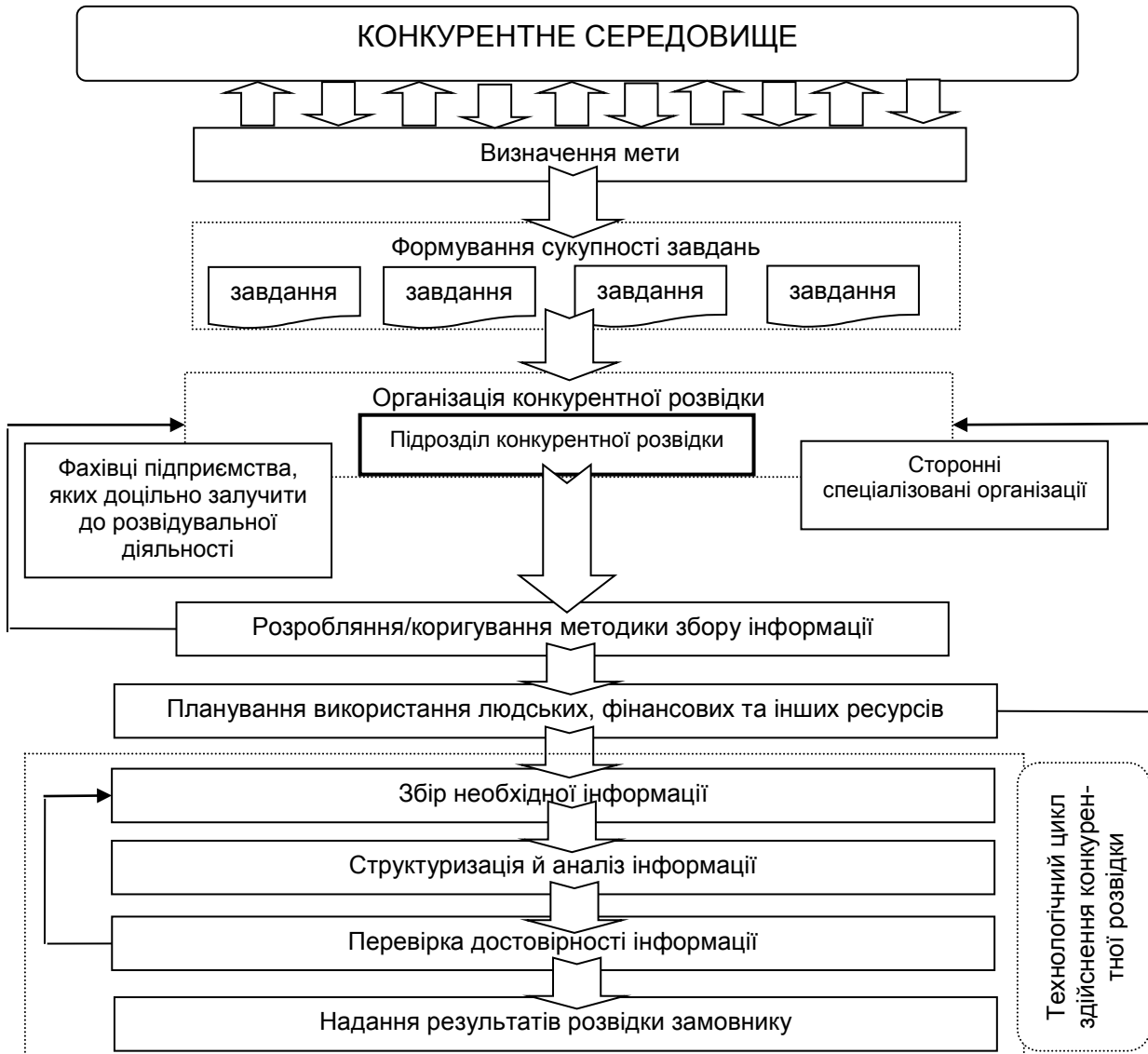

Рис. 6. Типовий алгоритм конкурентної розвідки підприємства

Метою контррозвідки є недопущення витоку інформації про діяльність, плани та наміри підприємства. За результатами аналізу виділено три групи типових способів злочинних зазіхань на інформацію: незаконне збирання інформації, що є комерційною або банківською таємницею; незаконне використання такої інформації; умисне розголошення такої інформації.

У найзагальнішому вигляді контррозвідка в системі економічної безпеки підприємства передбачає внутрішній моніторинг (дозволяє виявити сукупність слабких місць, завчасна ліквідація яких унеможлиблює реалізацію значної кількості загроз, а також дотримання працівниками підприємства внутрішніх правил з нерозголошення конфіденційних даних) та аналітичну роботу (передбачає проведення порівняльної характеристики, виявлення сильних і слабких сторін, розроблення конкретних рекомендацій для менеджменту з метою недопущення збитків, втрати частки ринку тощо).

Для вирішення головних завдань у службі економічної безпеки підприємства виділено підрозділи конкурентної розвідки та контррозвідки. У роботі визначено об'єкти їхньої діяльності, коло завдань, надано відповідні критерії та показники для об'єктивного оцінювання діяльності, а також проаналізовано методи, що найчистіше використовують співробітники цих підрозділів.

Розділ 6. Рейдерство як загроза системі економічної безпеки підприємства.

Рейдерство як явище не є новим, воно в різноманітних виявах спостерігалось в різні часи. В наш час рейдерство в більшості країн з розвинутою економікою асоціюється з недружнім поглинанням, але здійсненим у правовому полі, що дозволяє в деяких випадках говорити про позитивні наслідки рейдерства.

В Україні рейдерство перетворилось на нову технологію протиправного перерозподілу власності. Для рейдерства характерний надзвичайно високий рівень рентабельності. Механізми протиправного захоплення (поглинання) підприємств є відпрацьованими, а їхнє застосування – добре організованим. Основними чинниками активізації рейдерства в Україні є слабкість правової системи; недосконалість судової влади; корумпованість органів влади; відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника; низький рівень правової культури; правовий нігілізм як у суб'єктів господарювання, так і представників органів влади; сумнівна передісторія приватизації об'єктів тощо. Поряд з цим значною мірою причини високої ефективності рейдерських атак в Україні пов'язані з бездіяльністю власників підприємств. Загалом до превентивного захисту від рейдерства вдаються не більше ніж 20% власників підприємств. Власне, через таке зневажливе ставлення до безпеки ведення бізнесу успішність рейдів у нашій країні є максимально високою.

Протидія рейдерству, запобігання рейдерським атакам, боротьба з ворожими поглинаннями є функцією системи економічної безпеки сучасних вітчизняних підприємств. Її реалізація можлива за наявності в підприємства добре організованої контррозвідувальної діяльності, мінімальних порушень чинного законодавства у виробничо-господарській діяльності, відповідних фінансових ресурсів та ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства. Більшість рейдерів в Україні належать до "сірих", а тому боротьба з ними є цілком перспективною.

Досвід протидії рейдерству в інших країнах потрібно вивчати, що збільшить можливості вітчизняних підприємств у протидії рейдерським захопленням. За резуль-

татами вивчення зарубіжного досвіду протидії рейдерству виявлені ті його засоби та механізми, які можна застосувати в Україні (активна участь не лише урядових інститутів, а й недержавних організацій, зорієнтованих на формування правил і процедур корпоративного управління; ухвалення Кодексу корпоративного управління, розвиток національного ринку корпоративних прав).

Для протидії незаконному захопленню підприємств в Україні Кабінетом Міністрів, УСПП та підприємствами здійснено ряд організаційно-правових заходів (створено Міжвідомчу комісію з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, Антирейдерський союз підприємств України, інститут уповноважених осіб у всіх органах влади, які сформовані чи будуть формуватися для безпеки національного бізнесу), ухвалено низку законів. Проте законодавче підґрунтя протидії рейдерству залишається ще несистемним, слабким та не завжди відповідає юридичній практиці розвинених країн. Повноваження з протидії рейдерству та його першопричинам, а отже, і наслідкам належать до компетенції багатьох органів державної влади й управління в Україні (Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, органи прокуратури, Служба безпеки України). Результати проведеного аналізу засвідчили, що перелік виконуваних цими структурами завдань у сфері протидії рейдерству потребує корегування, завдання мають виконуватися ретельніше, а взаємодія цих органів має бути більш узгодженою.

Для протидії рейдерству в службі економічної безпеки підприємства необхідні спеціальний структурний підрозділ або група фахівців, до компетенції яких належить здійснення превентивних і захисних заходів. Такі фахівці мають знати основні принципи організації рейдерських атак, бути ознайомленими з певним колом суб'єктів рейдерської діяльності, знати процес планування та здійснення рейдерської атаки, найпоширеніші схеми захоплення підприємства, а також чітко уявляти послідовність дій рейдерської атаки.

Превентивні заходи щодо захисту передбачають ліквідацію слабких місць у діяльності та управлінні підприємством, їх розробляють за даними конкурентної розвідки та контррозвідки на основі появи ознак підготовки рейдерського захоплення. У сукупності такі ознаки вказують на ймовірність рейдерської атаки.

За минулі роки в Україні сформувалися найзагальніші ознаки підготовки рейдерського захоплення, до яких належать такі:

- активізація інтересу до підприємства з боку контролювальних і перевіряючих структур;

- систематичне збирання будь-якими особами інформації про підприємство;

- спроби будь-яких осіб отримати статутні документи та документи корпоративного управління;

- звернення міноритарних акціонерів до контролювальних та перевіряючих структур із заявами про необхідність перевірки діяльності підприємства;

- виникнення непередбачуваних проблем з контрагентами та партнерами, які висувують різноманітні, але найчастіше надумані претензії;

- отримання керівництвом підприємства погроз або повідомлень, що можна вважати складовими психологічного тиску;

- порушення стосовно керівництва підприємства або членів їхніх сімей надуманих кримінальних справ з обов'язковим широким висвітленням у ЗМІ;

"підвищена увага" ЗМІ до підприємства шляхом висвітлення різноманітних "махінацій" його керівництва;

зростання кількості угод з малими пакетами акцій акціонерного товариства;
 поява особи (групи осіб), що зацікавилися придбанням боргів підприємства.

З використанням таких найтипівіших ознак за ступенем їхньої невідомості за пропонуваними критеріями (поява будь-якої ознаки, поява кількох ознак та повторюваність появи ознаки або кількох ознак упродовж певного періоду) розроблено послідовність оцінювання загрози реалізації рейдерської атаки. Таке оцінювання базується на результатах вирішення багатокритеріального завдання на основі нечіткого відношення ознак відповідно до створеної шкали оцінювання ймовірності рейдерської атаки, ідентифікації напрямку дій рейдерів, що уможливорює застосування певної сукупності превентивних захисних заходів. У сукупності отримані результати засвідчують імовірність реалізації рейдерської атаки, що передбачає вибір захисних заходів саме за тими ознаками, стосовно яких отримано критично високі значення ймовірності реалізації рейдерської атаки. Сукупність таких заходів подано на рис. 7.

Проте кожний конкретний випадок рейдерства вимагає індивідуального підходу. Кількість традиційних способів захисту обмежена, але якщо їх поєднати, то для конкретної ситуації рейдерського захоплення можна одержати такі комбінації, які зможуть гарантувати перемогу в корпоративній війні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі проведеного дослідження сформовані методологічні засади управління системою економічної безпеки підприємства. Основні висновки теоретичного та прикладного характеру й результати, що одержані в ході проведених досліджень, зводяться до такого.

1. Результати аналізу сутності понять "безпека", "небезпека", "загроза" та "ризик" послугували підґрунтям для ретельного розгляду категорії "економічна безпека підприємства", створення системи економічної безпеки та управління такою системою. У роботі економічна безпека підприємства розглядається як його стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності підприємства, захист його життєво важливих інтересів, економічних (матеріальних, інформаційних, фінансових, трудових) ресурсів і здатність своєчасно, адекватно й без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої та зовнішньої ситуації та негативний вплив дестабілізуювальних чинників.

2. У роботі система економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність взаємопов'язаних заходів організаційно-економічного та правового характеру, що здійснюються з метою захисту його діяльності від реальних чи потенційних негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища та уможливають розвиток. Метою системи є мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз для підприємства на основі розроблення та реалізації комплексу заходів економіко-правового й організаційного характеру. Об'єктом системи економічної безпеки підприємства є забезпечення стабільного економічного стану підприємства в поточному та перспективному періодах. Економічну безпеку підприємства забезпечують зовнішні та внутрішні суб'єкти. Подана характеристика складових системи економічної безпеки підприємства послугувала основою для формування методологічних засад управління системою економічної безпеки підприємства.

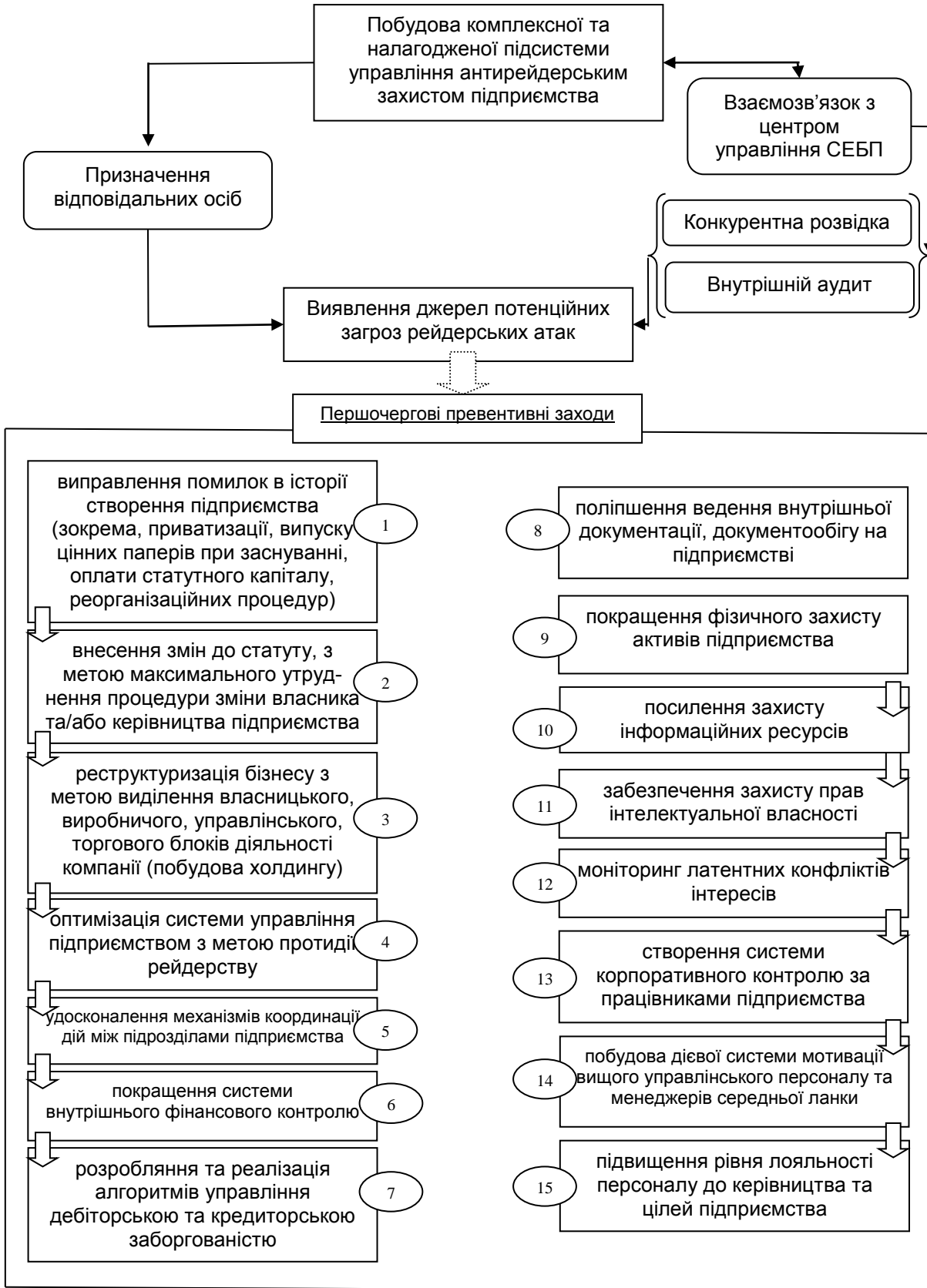

Рис. 7. Сукупність превентивних заходів для протидії рейдерству

3. Управління системою економічної безпеки підприємства розглядається як реалізація специфічних управлінських рішень стосовно адаптації підприємства до умов зовнішнього та внутрішнього середовища з метою досягнення визначених цілей діяльності, розпізнавання та нейтралізації найважливіших зовнішніх і внутрішніх загроз і ризиків його стану та діяльності. Специфічного характеру управлінню системою економічної безпеки підприємства надають ознаки, що характеризують його. Управління системою економічної безпеки підприємства має свої особливості, пов'язані з необхідністю здійснення взаємоузгоджених захисних дій на всіх рівнях управління та взаємодії із зовнішніми суб'єктами безпеки адекватно до зміни середовища функціонування, що можливе лише шляхом застосування методичних підходів, які передбачають реалізацію механізмів та алгоритмів формування принципів вибору організаційної структури, ухвалення та реалізації управлінських рішень у різних ситуаціях небезпеки.

4. Організація забезпечення економічної безпеки підприємства має здійснюватися згідно з положеннями відповідної концепції. Розроблена концепція управління економічною безпекою підприємства являє собою систему ідей, цільових установок, сукупність заходів щодо убезпечення діяльності підприємства за умов існування внутрішніх та зовнішніх загроз, невизначеності терміну та масштабу їхньої реалізації, слабкої державної політики у сфері організації безпеки господарювальних суб'єктів. Вона поєднує динамічну та статичну складові забезпечення економічної безпеки підприємства, містить науково-методичну, практичну та організаційно-економічну складові; відображає склад і структуру об'єктів економічної безпеки, принципи її забезпечення, класифікацію загроз економічній безпеці, основні принципи добору й оцінювання функціональних складових економічної безпеки підприємства, базові підходи до розроблення та використання механізмів управління його економічною безпекою. Концепція управління економічною безпекою підприємства є фундаментальною основою для формування системи його економічної безпеки.

5. За своїм характером механізми управління системою економічної безпеки підприємства є інерційними, що пов'язано з періодом сприйняття зміни ситуації та адаптації до нової ситуації. До базових механізмів належать механізми економічної відповідальності, механізм перерозподілу ризику, механізми резервування, механізми стимулювання зміцнення економічної безпеки (зниження очікуваного збитку), механізми дотримання пріоритетності в забезпеченні економічної безпеки. Залежно від ситуації, що розглядається, і застосовуваних механізмів їхня ефективність оцінюється за різними критеріями, але головним є перевищення величини очікуваних витрат і збитків від негативних наслідків реалізації загроз над витратами на створення та функціонування механізмів.

6. За розробленою концепцією однією з функцій управління системою економічної безпеки підприємства є управління ризиком. Метою управління ризиком є вибір сукупності захисних заходів за результатами оцінювання ступеня ризику за критерієм збитку за допомогою інтегральної оцінки збитку (або ризику), витрати на реалізацію якої мають бути мінімальними. Розглянута послідовність отримання інтегральної оцінки збитку є базовою. Її можна налаштувати з урахуванням специфіки оцінюваних підприємств, вимог особи, яка ухвалює рішення, механізмів управління в сис-

темі економічної безпеки підприємства, де будуть використані отримані комплексні оцінки.

7. Управління системою економічної безпеки підприємства здійснюється шляхом реалізації функцій управління, однією з яких є моніторинг економічної безпеки. Реалізація цієї функції управління має відбуватися за умов, що склалися у вітчизняній економіці. Ситуація в економіці України сьогодні є несприятливою для забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств.

8. Організація моніторингу економічної безпеки підприємства передбачає періодичне отримання інформації з різних інформаційних каналів. З використанням методу багатокритеріального оцінювання альтернатив та матриці попарних порівнянь варіантів за вагомістю вирішено завдання виявлення переваг одного каналу надходження інформації над іншим та їхнього взаємного впливу. За узагальненими результатами їхнього використання побудовано секторальний алгоритм формування інформаційного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства.

9. Оцінювати економічну безпеку підприємства пропонується за допомогою інтегрального показника економічної безпеки підприємства, який розраховується з використанням інтегральних показників економічної безпеки за її функціональними складовими. Інтегральні показники економічної безпеки за її функціональними складовими розраховуються з використанням систем кількісних та якісних показників економічної безпеки з установленою вагомістю кожного з них. До порівняльного вигляду значення показників різного характеру приводяться за допомогою бальних оцінок.

10. Для реалізації процедур моніторингу економічної безпеки підприємства як функції управління системою економічної безпеки розроблено відповідний алгоритм, призначений для служби безпеки підприємства, що дозволяє залучати провідних фахівців структурних підрозділів та іншого персоналу підприємства. В межах моніторингу економічної безпеки підприємства передбачається її оцінювання, яке дозволяє отримати комплексну якісну та кількісну її оцінку, виявити проблеми, сильні й слабкі сторони його економічної безпеки. Процедури моніторингу економічної безпеки апробовано на підприємствах з виробництва машин та устаткування. Для більшості з досліджуваних підприємств характерний мінімальний рівень безпеки (значення від 0,25 до 0,5), в окремих випадках – нормальний (0,5–0,75). Проведені розрахунки довели реальність реалізації процедур моніторингу економічної безпеки, а отже, можуть бути застосовані на практиці.

11. Прогнозування та контроль є важливими функціями управління системою економічної безпеки підприємства. Для реалізації функції прогнозування використано експертний метод, методи графів і матричного аналізу та розроблено відповідний алгоритм. Реалізацію функції контролю в управлінні системою економічної безпеки підприємства пропонується здійснювати з використанням моделі нечіткої логіки. Побудовану модель контролю економічної безпеки підприємства на базі нечітких знань у запропонованому вигляді можна використовувати для контролю за реалізацією рішень у системі його економічної безпеки.

12. Ієрархічне впорядкування найтипівіших загроз дозволяє виявити загальні умови діяльності вітчизняних підприємств та управління системою економічної безпеки. Загрозами загального характеру економічній безпеці вітчизняних підприємств є

виявлені негативні явища й тенденції, що активно розвиваються в економіці України. За результатами ієрархічного впорядкування загрози економічній безпеці вітчизняних підприємств розподілено за чотирма рівнями. Залежно від належності загрози до стратегічного, тактичного, оперативного або поточного рівнів визначається стратегія підприємства щодо забезпечення економічної безпеки, актуалізуються певні функції системи економічної безпеки вітчизняних підприємств та управління нею, формується сукупність завдань для служби економічної безпеки.

13. Конкурентна розвідка є видом розвідувальної діяльності підприємства, що пов'язана із забезпеченням економічної безпеки. Узагальнення ключових підходів до змісту поняття "конкурентна розвідка" дозволило трактувати конкурентну розвідку як вид діяльності, здійснення якої уможливорює отримання інформації про стан конкурентного середовища та його зміни, що є основою для ухвалення стратегічних, тактичних та оперативних рішень у діяльності підприємства. Різновидами конкурентної розвідки є стратегічна, тактична та оперативна. Головним призначенням конкурентної розвідки є випередження, недопущення виникнення нестандартних ситуацій, деструктивних подій у діяльності підприємства за допомогою своєчасного отримання повної, достовірної інформації про його оточення. Цілі та особливості конкурентної розвідки різняться за етапами життєвого циклу підприємства, що зумовило формування її пріоритетних завдань за цими етапами.

14. Контррозвідувальна діяльність як функція системи економічної безпеки підприємства дозволяє запобігти втратам у його діяльності шляхом збереження комерційної таємниці та конфіденційної інформації. Метою контррозвідки є недопущення витоку чи оприлюднення інформації про діяльність, плани та наміри підприємства. У найзагальнішому вигляді контррозвідка в системі економічної безпеки підприємства передбачає внутрішній моніторинг та аналітичну роботу. Завдання контррозвідки має виконувати відповідний підрозділ служби економічної безпеки підприємства, застосовуючи проаналізовані методи та орієнтуючись на досягнуті показники, які доцільно використовувати в оцінюванні діяльності контррозвідувального підрозділу.

15. Рейдерство в більшості країн з розвинутою економікою асоціюється з недружнім поглинанням, але здійсненим у правовому полі, що дозволяє в деяких випадках говорити про позитивні наслідки рейдерства. Але в Україні рейдерство перетворилось на нову технологію протиправного перерозподілу власності через надзвичайно високий рівень рентабельності, а також сприятливий вплив низки чинників. Значною мірою сприяє рейдерству бездіяльність власників підприємств. Попередження рейдерських атак є функцією системи економічної безпеки сучасних вітчизняних підприємств, реалізація якої можлива за умови ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства.

16. Досвід протидії рейдерству в інших країнах може бути використаний у протидії рейдерським захопленням вітчизняними підприємствами. Для протидії незаконному захопленню підприємств в Україні здійснено ряд організаційно-правових заходів, зокрема, створено громадські організації та ухвалено низку законів. Проте законодавче підґрунтя протидії рейдерству залишається ще несистемним та слабким. Повноваження з протидії рейдерству, його першопричинам та наслідкам в Україні належать до компетенції багатьох органів державної влади й управління (Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, органи прокуратури, Служба

безпеки України) Але перелік виконуваних цими структурами завдань у сфері протидії рейдерству потребує корегування, завдання мають виконуватися ретельніше, а взаємодія цих органів має бути більш узгодженою.

17. Про загрозу рейдерської атаки свідчать ознаки її підготовки. З використанням найзагальніших ознак підготовки рейдерського захоплення за критеріями їхньої появи розроблено послідовність оцінювання загрози реалізації рейдерської атаки. Таке оцінювання базується на результатах вирішення багатокритеріального завдання на основі нечіткого відношення ознак відповідно до створеної шкали оцінювання ймовірності рейдерської атаки, ідентифікації напрямку дій рейдерів, що уможливило застосування певної сукупності превентивних та реактивних захисних заходів. У сукупності отримані результати засвідчують ймовірність реалізації рейдерської атаки. Ураховуючи цю ймовірність, фахівці служби економічної безпеки підприємства мають розробити та застосувати захисні заходи за тими ознаками, стосовно яких отримано критично високі значення ймовірності реалізації рейдерської атаки.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Живко З. Б. Конкурентна (ділова) розвідка в системі економічної безпеки : [монографія] / З. Б. Живко. — Львів: Априорі, 2008. — 192 с.

2. Живко З. Б. Рейдерство: фермент ринкової економіки : [монографія] / З. Б. Живко. — Львів: ТзОВ "Ліга-Прес", 2009. — 270 с.

3. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління : [монографія] / З. Б. Живко. — Львів: "Ліга-Прес", 2012. — 256 с.

4. Живко З. Б. Рейдерство в Україні: соціально-економічний аспект : [монографія] / З. Б. Живко. — Львів: "Ліга-Прес", 2012. — 304 с.

5. Живко З. Б. Методологія управління економічною безпекою підприємства : [монографія] / З. Б. Живко. — Львів: "Ліга-Прес", 2013. — 474 с.

6. Живко З. Б. Теоретико-методологічні засади формування системи економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко. — В кн.: Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку держави, регіону, галузі та підприємства : [монографія] ; за заг. ред. А. М. Штангрета. — Львів: УАД, 2013. — С. 341–360.

Особистий внесок здобувача: визначено теоретико-методологічні засади формування системи економічної безпеки підприємства.

7. Живко З. Б. Визначення важливості каналів отримання інформації шляхом моніторингу в системі економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко. — В кн.: Економічна безпека держави: міждисциплінарний підхід : [монографія] ; за наук. ред. Є. В. Хлобистова. — Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2013. — С. 584–594.

Особистий внесок здобувача: сформовано методичні засади моніторингу економічної безпеки підприємства та визначено пріоритетність каналів отримання інформації для моніторингу.

8. Живко З. Б. Принципи у комплексній системі економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко. — В кн.: Забезпечення ефективності інноваційного розвитку економіки : [монографія] / [Штерми Т. В., Пелипчук С. М., Живко З. Б. та ін.]. — Чернівці: ПВНЗ "Буковинський університет", 2013. — С. 22–65.

Особистий внесок здобувача: розглянуто основні функції системи безпеки підприємства, їхній перетин та взаємодію, принципи економічної безпеки.

Статті в наукових фахових виданнях

9. Живко З. Б. Особливості кадрового забезпечення служби конкурентної розвідки в економічній безпеці фірми / З. Б. Живко, М. О. Живко, О. Й. Хомин // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Економічна : зб. наук. праць. Вип. 2. — Львів: ЛьвДУВС, 2006. — С. 306–327.

Особистий внесок здобувача: розкрито специфіку забезпечення кадрами підрозділу конкурентної розвідки підприємства, розглянуто основні методи отримання інформації.

10. Живко З. Б. Механізм взаємозалежності тінізації економіки та корупції / З. Б. Живко, Ю. І. Кіржецький // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. Вип. 234. Т. III. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. — С. 690–698.

Особистий внесок здобувача: показано вплив тіншового бізнесу на діяльність підприємства, визначено типи виходу підприємства з "тіні".

11. Живко З. Б. Захист інформаційних ресурсів в управлінні системами економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко // Економічний простір. — 2008. — № 17. — С. 166–173.

12. Живко З. Б. Забезпечення конкурентного середовища як складової системи економічної безпеки бізнесу / З. Б. Живко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Економічна : зб. наук. праць. Вип. 2. — Львів: ЛьвДУВС, 2009. — С. 91–99.

13. Живко З. Б. Рейдерство – форма корупційного перерозподілу власності та загроза безпеці держави / З. Б. Живко, М. О. Живко / Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. Вип. 1(8). — Харків: Харківський ІБС УБС НБУ, 2010. — С. 156–161.

Особистий внесок здобувача: проаналізовані тенденції у перерозподілі власності в Україні.

14. Zywko Z. Osobliwosci dzialnosci innowacyjnej w przemyśle maszynowym / Z. Zywko, M. Kernuska, M. Zywko // Проектування виробництва та експлуатація автотранспортних засобів і поїздів. — 2010. — № 18. — С. 93–99.

Особистий внесок здобувача: показано вплив інноваційної діяльності на економічну безпеку підприємства.

15. Живко З. Б. Методи рейдерських захоплень та шляхи протидії / З. Б. Живко, П. О. Муж, М. О. Живко // Таврический экономический журнал. — 2011. — № 6. — С. 16–18.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано схеми рейдерських захоплень, визначено основні причини рейдерських нападів на підприємства, розглянуто шляхи протидії рейдерським захопленням.

16. Живко З. Б. Стратегічне планування в системі економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко // Проблеми науки. — 2012. — № 4. — С. 32–38.

17. Живко З. Б. Роль мережі Інтернет та конкурентної розвідки в забезпеченні економічної безпеки бізнесу в Україні / З. Б. Живко // Сучасна спеціальна техніка. — 2012. — № 3(30). — С. 82–93.

18. Живко З. Б. Економічний аналіз розрахунків з оплати праці в системі безпеки підприємства / З. Б. Живко // Проблеми науки. — 2012. — № 9. — С. 33–38.

19. Живко З. Б. Втрата інформації – правові аспекти збитків та загроз економічній безпеці підприємництва / З. Б. Живко // Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. Вип. 1. — Дніпропетровськ: ДУВС, 2012. — С. 296–305.

20. Zhyvko Z. B. Intraeconomic control in the Ministry of internal affairs problems and prospects / Z. B. Zhyvko // Сб. научн. трудов SWorld. Вып. 1. Т. 21. — Одесса: КУПРИЕНКО, 2012. — С. 76–83.

21. Живко З. Б. Комплексна система економічної безпеки підприємства як чинник убезпечення підприємництва / З. Б. Живко, Н. В. Бльок, М. О. Живко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : зб. наук. праць. Вип. 8. Т. 1. — Івано-Франківськ: Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника, 2012. — С. 128–134.

Особистий внесок здобувача: комплексну систему безпеки підприємства розглянуто як чинник впливу на економічну безпеку підприємництва.

22. Живко З. Б. Економічні аспекти національної безпеки України в контексті економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко, Л. М. Петренко // Економічний форум. — 2013. — № 1. — С. 6–13.

Особистий внесок здобувача: розглянуто систему безпеки підприємства як складову загальної системи економічної безпеки держави.

23. Живко З. Б. Захисні заходи підприємства у протидії рейдерству / З. Б. Живко // Економіка та фінанси. — 2013. — № 11. — С. 3–7.

24. Живко З. Б. Ідентифікація ключових загроз економічній безпеці підприємства в Україні / З. Б. Живко // Кримський економічний вісник. — 2013. — № 3(04). — С. 70–74.

25. Живко З. Б. Концептуальні основи управління кадровою безпекою підприємства / З. Б. Живко // Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 2(22). Т. 1. — Мелітополь: "Люкс", 2013. — С. 102–110.

26. Живко З. Б. Концепція безпеки підприємства в контексті управління персоналом / З. Б. Живко // Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 1(21). Т. 2. — Мелітополь: "Люкс", 2013. — С. 79–85.

27. Живко З. Б. Методичні аспекти здійснення конкурентної розвідки / З. Б. Живко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка : зб. наук. праць. Вип. 2(39). Ч. 2. — Ужгород: УНУ, 2013. — С. 88–98.

28. Живко З. Б. Оцінювання економічної безпеки в контексті фінансово-економічних результатів діяльності підприємства / З. Б. Живко, Ю. Ю. Бакланова, А. І. Вольних // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. — 2013. — Т. 2. № 4. — С. 77–85.

Особистий внесок здобувача: охарактеризовано окремі параметри економічної безпеки вітчизняних підприємств та інструменти її забезпечення на великих та середніх підприємствах.

29. Живко З. Б. Структура системи економічної безпеки промислового підприємства / З. Б. Живко, М. І. Копитко, О. І. Руда // Економіка та фінанси. — 2013. — № 11. — С. 8–12.

Особистий внесок здобувача: визначено складові системи економічної безпеки підприємства.

30. Живко З. Б. Удосконалення державного регулювання у сфері протидії рейдерству / З. Б. Живко, З. С. Варналій // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічна : зб. наук. праць. Вип. 7. — Харків: ХНАУ, 2013. — С. 81–92.

Особистий внесок здобувача: розглянуто завдання державної політики у сфері протидії рейдерству.

31. Живко З. Б. Формування структурної моделі економічної безпеки підприємства в контексті контррозвідки / З. Б. Живко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка : зб. наук. праць. Вип. 1/1. Т. 18. — Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2013. — С. 116–119.

32. Zywko Z. Competitive intelligence and counter-intelligence: adjacent plane of security of the enterprise / Z. Zywko, Ya. Ya. Pushak // Економічний вісник Донбасу — 2013. — № 4(34). — С. 135–139.

Особистий внесок здобувача: надано напрями інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства, легітимні методи отримання інформації у конкурентній розвідці.

Статті у міжнародних наукових виданнях та виданнях, що входять до наукометричних баз

33. Живко З. Б. Економічні аспекти впливу корумпованого рейдерства на безпеку держави / З. Б. Живко, М. О. Живко // Pogramicze : польсько-український зб. наук. праць. Вип. 2. — Дрогобич: ДПУ ім. І. Франка, 2007. — С. 351–363.

Особистий внесок здобувача: досліджено вплив корумпованого рейдерства на безпеку економіки України.

34. Zhyvko Z. B. The role of law enforcement bodies in home and international security systems / N. I. Chukhray, Z. B. Zhyvko // Zarządzanie Bezpieczeństwem Narodowym. — Lodz, 2009. — S. 41–52.

Особистий внесок здобувача: показано вплив діяльності правоохоронних структур на розвиток бізнесу, розроблено механізм взаємодії правоохоронних органів та служби безпеки підприємства.

35. Живко З. Б. Аналіз та оцінка системи мотивації персоналу як чинника безпеки / З. Б. Живко // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 10. — С. 65–73.

36. Живко З. Б. Инструменты борьбы с рейдерством: мировой опыт / З. Б. Живко, З. С. Варналій // Наука и мир. — 2013. — № 4(4) — С. 107–112.

Особистий внесок здобувача: розглянуто основні аспекти міжнародного досвіду боротьби з рейдерством та можливості їхньої адаптації до вітчизняних підприємств.

37. Живко З. Б. Управління економічною безпекою підприємства в умовах ринкових відносин / З. Б. Живко // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 10(148). — С. 138–146.

38. Живко З. Б. Визначення бюджету на створення і утримання комплексної системи економічної безпеки підприємства: інформаційно-аналітичний аспект / З. Б. Живко // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 11(149). — С. 206–214.

39. Живко З. Б. Комплексный подход к управлению безопасностью предприятия: взаимодействие подсистем и роль менеджера / З. Б. Живко // Научный диалог. История. Социология. Экономика. — 2013. — № 1(13). — С. 177–187.

40. Живко З. Б. Обеспечение экономической безопасности бизнеса в контексте противостояния влиянию теневой экономики / З. Б. Живко, В. В. Засадко // Государственное управление. Электронный вестник МГУ им. М. В. Ломоносова — 2013. — № 37. — С. 5–14.

Особистий внесок здобувача: показано основні напрями впливу тіньової економіки на діяльність підприємства, надано пропозиції з протидії тінізації бізнесу.

41. Живко З. Б. Теоретические основы формирования системы экономической безопасности предприятия / З. Б. Живко // Научный диалог. Экономика. Право. Политология. — 2013. — № 7(19). — С. 26–40.

42. Живко З. Б. Формирование системы экономической безопасности предприятия / З. Б. Живко // Оралдын гылым жаршысы. — 2013. — № 15(63). — С. 13–23.

43. Zhivko Z. B. Economic security of enterprise: assessment and management / Z. B. Zhivko // Nauka i Studia. Economiczne nauki. — 2013. — N 8(76). — P. 47–55.

44. Живко З. Б. Схема защиты субъектов хозяйствования от рейдерских атак / З. Б. Живко // Buletinul Științific al Universității de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul. Științe Economice. — 2013. — № 2(10). — P. 112–121.

45. Zhyvko Z. B. Economic security management of enterprises in the sphere of criminal challenges / Z. B. Zhyvko // MEST Journal. — 2013. — Vol. 1. N 2. — P. 96–105.

Друковані матеріали наукових конференцій

46. Живко З. Б. Вплив корумпованого рейдерства на безпеку держави / З. Б. Живко // Соціально-економічний розвиток і безпека України : філософія, стратегія, тактика : наук.-практ. конф. : тези доповід. — Львів: ЛьвДУВС, 2007. — С. 26–31.

47. Живко З. Б. Економіко-правові аспекти захисту від рейдерства / З. Б. Живко // Проблеми забезпечення конституційних прав громадян в кримінальному судочинстві : матеріали наук.-практ. конф., 26 жовт. 2007 р. — Львів: ЛьвДУВС, 2008. — С. 59–62.

48. Живко З. Б. Захист інформації в управлінні системами економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. — Т. 7. — С. 46–47.

49. Живко З. Б. Рейдерство як загроза безпеці підприємства / З. Б. Живко // *Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании – 2008 : материалы Междунар. конф.* — Одесса: Черноморье, 2008. — Т. 9. Экономика. — С. 92–95.

50. Живко З. Б. Проблематика протистояння рейдерским захватам / З. Б. Живко, М. Л. Данилович-Кропивницкая, М. О. Живко, М. И. Керницкая // *Energia w nauce i technice : VII konf. nauk.-prakt., 27-28 czerwca 2008 r.* — Suwałki: Politechnika Białostocka, 2008. — С. 24.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано схеми рейдерських захоплень та усунення загроз щодо рейдерства.

51. Живко З. Б. Інформаційна функція системи управління економічною безпекою / З. Б. Живко // *Альянс наук : вчений – вченому : IV Міжнар. наук.-практ. конф.* — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. — Т. 3. — С. 43–45.

52. Zywko Zinaida. Personel motivation as a mechanism of staff security / Zinaida Zywko // *Aktualne problem nowoczesnych nauk – 2009 : materialy V Miedzynar. nauk.-prakt. konf., 07–15 czerwca 2009 r.* — Przemysl: Nauka i studia, 2009. — Volume 4. Ekonomiczne nauki. — Str. 83–86.

53. Живко З. Б. Правові та технічні аспекти захисту комерційної інформації / З. Б. Живко, В. В. Живко / *Університет у науковому полі країни : V Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 грудн. 2009 р. : тези доповід.* — Львів: НУ "ЛП", 2010. — С. 168–170.

Особистий внесок здобувача: розглянуто технічні аспекти захисту комерційної інформації.

54. Живко З. Б. Комерційна таємниця в системі інформаційної безпеки підприємства / З. Б. Живко, М. О. Живко, Х. З. Босак / *Основные проблемы на современной наука – 2010 : материалы за VI наук.-практ. конф., 17-25 апрел 2010 г.* — София: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2010. — Том 13. Закон. — С. 64–66.

Особистий внесок здобувача: розкрито зміст поняття "комерційна таємниця", визначено ознаки віднесення інформації до комерційної таємниці.

55. Живко З. Б. Конкурентна розвідка: історичні аспекти розвитку в системі економічної безпеки / З. Б. Живко, Д. Г. Магомедрасупова, Т. А. Стасив // *Теория и практика экономики и предпринимательства : материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф., 19–21 мая 2011 г.* — Симферополь, 2011. — С. 5–6.

Особистий внесок здобувача: надано історичні аспекти розвитку конкурентної розвідки в системі економічної безпеки підприємства.

56. Живко З. Б. Організація діяльності служби безпеки підприємства / З. Б. Живко // *Економічний розвиток країни за умов законодавчих змін : матеріали економічної наук. інтернет-конф.* — Тернопіль: ТНУ, 2011. — С. 11–13.

57. Живко З. Б. Особливості використання інформації про конкурентів в системі безпеки підприємства / З. Б. Живко // *Економічна безпека і право: проблеми та шляхи вирішення : матеріали звітної наук. конф., 25 лют. 2011 р.* — Львів: ЛьВДУВС, 2011. — С. 24–27.

58. Живко З. Б. Рейдерство та методи протидії / З. Б. Живко, Ю. О. Дидин // *Стратегія розвитку України у глобальному середовищі : матеріали V Міжнар.*

наук.-практ. конф., 17–19 листоп. 2011 р. — Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2011. — С. 85–87.

Особистий внесок здобувача: проаналізовані методи протидії рейдерським атакам.

59. Живко З. Б. Структура концепції безпеки підприємницької діяльності / З. Б. Живко, М. О. Живко // Сучасні проблеми науки та освіти : матеріали XI Міжнар. міждисциплінарної наук.-практ. конф., 29 квіт.–09 травн. 2011 р. — Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. — С. 138–139.

Особистий внесок здобувача: надано структуру концепції економічної безпеки підприємства та показано взаємодію її функціональних складових.

60. Живко З. Б. Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні / З. Б. Живко // Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки України : матеріали наук.-практ. круглого столу, 27–28 верес. 2012 р. — Феодосія: ФФЕА КУРВ, 2012. — С. 51–54.

61. Живко З. Б. Конкурентна розвідка як спосіб отримання інформації в системі безпеки бізнесу / З. Б. Живко, М. О. Живко // Сучасні проблеми науки та освіти : матеріали XII Міжнар. міждисциплінарної наук.-практ. конф., 27 квіт.–09 травн. 2012 р. — Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. — С. 143–145.

Особистий внесок здобувача: окреслені джерела та способи отримання інформації конкурентною розвідкою.

62. Живко З. Б. Сутність "merger and acquisition" та рейдерства в сучасних умовах / З. Б. Живко, В. М. Мельникович, М. О. Живко // Теория и практика экономики и предпринимательства : IX Междунар. научн.-практ. конф., 3–5 мая 2012 г. — Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2012. — С. 87–89.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано відмінності між М&А та рейдерством.

63. Живко З. Б. Сутність механізму управління економічною безпекою підприємства / З. Б. Живко, О. Ю. Сіра // Особливості економічних процесів в умовах фінансової нестабільності : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 листопад. 2012 р. — Львів: ЛЕФ, 2012. — Ч. 2. — С. 48–50.

Особистий внесок здобувача: розкрито зміст механізму управління економічною безпекою підприємства.

64. Живко З. Б. Управление экономической безопасностью предприятия в кризисных ситуациях / З. Б. Живко // Проблемы устойчивости деятельности предприятий Украины : материалы XIV Всеукр. научн.-практ. конф., 7–8 декаб. 2012 г. — Сімферополь: ИТ "АРИАЛ", 2012 — С. 41–44.

65. Живко З. Б. Сутність поняття "система економічної безпеки" підприємства / З. Б. Живко // Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами : матеріали наук.-практ. конф., 14 грудн. 2012 р. — Львів: ЛьвДУВС, 2012. — С. 208–212.

66. Живко З. Б. Формування системи моніторингу економічної безпеки підприємств / З. Б. Живко // Nauka I Utworzenie XXI Stulecia : Teoria, Praktyka, Innowacje : Zbiór raportów naukowych, 29.11.2013–30.11.2013. — Opole: Wydawca Sp. z o. o. "Diamond trading tour", 2013. — Część 2. — S. 72–79.

67. Живко З. Б. Якісна інтерпретація рівня економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко // Актуальні проблеми економічної безпеки в контексті трансформації ринкової економіки : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., 12 грудн. 2013 р. — Львів: ЛьвДУВС, 2013. — С. 94–97.

68. Zhyvko Zinaida. Mechanizmy zapewnienia bezpieczenstwa economicznego / Zinaida Zhyvko // Science – od teorii do praktyki : Zbior raportow naukowych, 29.03.2013–31.03.2013. — Sopot: Wydawca Sp. z. o. o. "Diamond trading tour", 2013. — Czesc 6. — Str. 73–77.

69. Живко З. Б. Структурні принципи функціонування моделі економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко // Dni vedy – 2013 : Materialy IX mezinar. vedeck.-pract. conf. — Praha: Publishing House "Education and Science" s. r. o., 2013. — Dil. 8. Economicke vedy. — Str. 41–43.

70. Живко З. Б. Суть та зміст рейдерства / З. Б. Живко // Формування конкурентоспроможної національної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 квіт. 2013 р. — Херсон: ВД "Гельветика", 2013. — С. 80–82.

71. Живко З. Б. Факторы риска и угроз экономической безопасности предприятий / З. С. Варналий, З. Б. Живко // Общество и экономическая мысль в XXI веке: пути развития и инновации : материалы Междунар. научн.-практ. конф., 25–27 апрел. 2013 г. — Воронеж: ИПЦ "Научная книга", 2013. — Ч. 1. — С. 38–43.

Особистий внесок здобувача: надано основні загрози економічній безпеці підприємства.

72. Живко З. Б. Инвестиционные процессы в экономической безопасности предприятия как элемент безопасности национальной экономики Украины / З. Б. Живко // Dezvoltarea inovatională din Republica Moldova: problemele naționale și tendințele globale : conf. intern. șt.-practică, 07–08.11.2013; Comrat. = Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые тенденции : интернет науч.-практ. конф., 07–08.11.2013; Comrat. S.n., 2013 (Tipogr. A&V Poligraf). — P. 212–218.

73. Живко З. Б. Дослідження процесу планування та здійснення рейдерської атаки / З. Б. Живко, З. С. Варналій, М. І. Копитко // Проблеми соціально-економічного розвитку підприємства : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 14–15 листоп. 2013 р. — Дніпропетровськ: "Герда", 2013. — С. 218–221.

Особистий внесок здобувача: визначено сукупність захисних заходів у протидії рейдерській атаці.

74. Живко З. Б. Структурно-функціональна діагностика рівня підприємства / З. Б. Живко, М. В. Тишко, П. П. Кубіцький // Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 листоп. 2013 р. — Дніпропетровськ: Біла К.О., 2013. — Т. 2. — С. 45–48.

Особистий внесок здобувача: надано етапи діагностування економічної безпеки підприємства.

75. Живко З. Б. Влияние экономической преступности на безопасность предпринимательства в Украине / З. Б. Живко // European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches : 2nd International scientific conf., 18–19th february 2013. — Stuttgart: ORT Publishing, 2013. — Volume 4. — St. 65–67.

76. Живко З. Б. Корпоративне управління та управління економічною безпекою бізнесу: базові основи та функції / З. Б. Живко, М. В. Бегей, Н. В. Блюк // Zbior raportow naukowych. Science – od teorii do praktyki, 29.07.2013–31.07.2013. — Lublin: Wydawca Sp. z. o. o. "Diamond trading tour", 2013. — Czesc 6. — Str. 78–81.

Особистий внесок здобувача: визначено базові функції управління економічною безпекою підприємства.

77. Живко З. Б. Моніторинг в управлінні системою безпеки підприємства / З. Б. Живко, Х. З. Босак, О. З. Сліпа // Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 07–08 листоп. 2013 р. — Харків: ХНАУ, 2013. — С. 151–153.

Особистий внесок здобувача: розглянуто основні перепони в організації моніторингу економічної безпеки підприємства.

78. Живко З. Б. Окремі параметри рівня економічної безпеки вітчизняних підприємств / З. Б. Живко, Г. Я. Левків, Ю. О. Кувак // Управління персоналом у системі менеджменту організацій: тенденції та перспективи розвитку : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., 10–12 жовт. 2013 р. — Львів: ВД "Бест Друк", 2013. — С. 46–50.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано вплив основних чинників на рівень економічної безпеки підприємства.

79. Живко З. Б. Принципи та критерії оцінки в процесі управління безпекою підприємства / З. Б. Живко // Економічні проблеми модернізації та інноваційний розвиток регіонів : Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 берез. 2013 р. : тези доповід. — Одеса: ГО "ЦЕДР", 2013. — С. 15–18.

80. Живко З. Б. Рейдерство: сутність та роль в ринковій економіці / З. Б. Живко, В. М. Мельникович, Х. З. Босак // Економіка і фінанси : теорія та практика : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., 26–28 верес. 2013 р. — Луганськ: Вид-во "Ноулідж", 2013. — С. 113–117.

Особистий внесок здобувача: досліджено етимологію поняття "рейдерство", причини виникнення рейдерства та можливості його раннього виявлення.

81. Живко З. Б. Свёртывание инновационной активности как угроза экономической безопасности предприятия / З. Б. Живко, А. И. Вольных // Новини на научния прогрес : матеріали за 9-а междунар. научна практ. конф. — София: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2013. — Том 2. Икономики, Държавна администрация. Политика. — С. 14–19.

Особистий внесок здобувача: проаналізовані причини спаду інноваційної активності підприємства та їхній вплив на забезпечення підприємства.

82. Живко З. Б. Совершенствование адаптации персонала в системе безопасности предприятия / З. Б. Живко, И. М. Горбан, А. Б. Баворовская // Образованието и науката на ХХІ век : матеріали за 9-а междунар. научна практ. конф. — София: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2013. — Том 2. Икономики. — С. 20–23.

Особистий внесок здобувача: розглянуто критерії кадрової безпеки в системі економічної безпеки підприємства.

83. Живко З. Б. Досвід формування стандартів управління безпекою підприємства / З. Б. Живко // Безпекознавство: теорія та практика : матеріали І Все-

укр. наук.-практ. інтернет-конф., 15 берез.–15 квітн. 2013 р. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. — С. 127–129.

84. Живко З. Б. Вплив тіньового сектору економіки на економічну безпеку держави та підприємства / З. Б. Живко // Легалізація економіки та протидія корупції в системі економічної безпеки держави : Міжнар. наук.-практ. конф., 31 травн. 2013 р. : тези доповід. — Львів: ЛьвДУВС, 2013. — С. 119–123.

85. Живко З. Б. Діагностування економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко, П. О. Муж, Х. З. Босак // Держава і право : проблеми становлення і стратегія розвитку : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 травн. 2013 р. — Суми: Друкарський дім "Папірус", 2013. — С. 670–672.

Особистий внесок здобувача: визначено чинники впливу на систему економічної безпеки підприємства.

АНОТАЦІЯ

Живко З. Б. Управління системою економічної безпеки підприємства. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 — Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. — Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Луганськ, 2014.

У дисертаційній роботі на основі проведеного дослідження сформовані методологічні засади управління системою економічної безпеки підприємства. Розглянуто категорію "економічна безпека підприємства". Удосконалено понятійно-категоріальний апарат безпекознавства. Розкрито зміст, визначено мету функціонування, об'єкт і суб'єкти системи економічної безпеки підприємства. Надано функції системи економічної безпеки підприємства, управління нею та склад механізмів управління. Розроблено концепцію управління економічною безпекою підприємства. Удосконалено організацію управління системою економічної безпеки підприємства та організацію оцінювання його економічної безпеки. Проаналізовано канали інформаційного забезпечення управління економічною безпекою підприємства. Ієрархічно впорядковано найтипівіші загрози економічній безпеці вітчизняних підприємств. Розроблено послідовність оцінювання ймовірності реалізації рейдерської атаки. Розкрито зміст конкурентної розвідки як функції системи економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, система, управління, методологія, функція, інформаційне забезпечення, загроза, захист.

АННОТАЦИЯ

Живко З. Б. Управление системой экономической безопасности предприятия. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 21.04.02 — Экономическая безопасность субъектов хозяйственной деятельности. — Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля Министерства образования и науки Украины, Луганск, 2014.

В диссертационной работе на основе проведенного исследования сформированы методологические принципы управления системой экономической безопасности предприятия. На основе анализа содержания понятий "безопасность", "опасность", "угроза" и "риск" рассмотрена категория "экономическая безопасность предприятия". Управление системой экономической безопасности предприятия рассматривается как реализация специфических управленческих решений по адаптации предприятия к условиям внешней и внутренней среды с целью достижения целей деятельности, распознавания и нейтрализации важнейших внешних и внутренних угроз и рисков его состояния и деятельности. Проанализированы назначение, функции (конкурентная разведка, контрразведывательная деятельность, противодействие рейдерству), цель, объект и субъекты системы экономической безопасности предприятия. Рассмотрены сущность, характеристики, функции (мониторинг, прогнозирование, контроль экономической безопасности предприятия, управление рисками) и механизмы управления системой экономической безопасности предприятия. Разработана концепция управления экономической безопасностью предприятия, представляющая собой систему идей, целевых установок, совокупность мероприятий по обеспечению безопасности деятельности предприятия, сочетающая динамичную и статичную составляющие, содержащая состав и структуру объектов экономической безопасности, принципы ее обеспечения, классификацию угроз экономической безопасности, основные принципы отбора и оценки функциональных составляющих экономической безопасности предприятия, базовые подходы к разработке и использованию механизмов управления его экономической безопасностью, служащая фундаментальной основой для формирования системы экономической безопасности предприятия. Рассмотрены базовые механизмы управления системой экономической безопасности предприятия: механизмы экономической ответственности, механизм перераспределения риска, механизмы резервирования, механизмы стимулирования укрепления экономической безопасности (снижение ожидаемого убытка), механизмы соблюдения приоритетности в обеспечении экономической безопасности, критерии оценки их эффективности (превышение величины ожидаемых потерь и убытков от негативных последствий реализации угроз над расходами на создание и функционирование механизмов).

Приведена последовательность выбора совокупности защитных мероприятий по результатам оценки степени риска по критерию убытка с помощью интегральной оценки убытка (или риска), затраты на реализацию которой должны быть минимальными. Проанализированы каналы информации для мониторинга экономической безопасности предприятия, установлены преимущества одних каналов над другими и их взаимное влияние. Разработан секторный алгоритм формирования информационного обеспечения управления системой экономической безопасности предприятия.

Представлены последовательность оценки экономической безопасности предприятия с использованием интегрального показателя, который рассчитывается по интегральным показателям функциональных составляющих экономической безопасности, системы количественных и качественных показателей экономической безопасности с установленным весом каждого из них. Для реализации процедур мониторинга экономической безопасности предприятия разработан алгоритм, предназначенный для его службы безопасности. Проведена апробация процедур мониторинга экономической безопасности на предприятиях по производству машин и оборудования.

Рассмотрены способы реализации функций прогнозирования и контроля экономической безопасности предприятия. Для реализации функции прогнозирования использован экспертный метод, методы графов, матричного анализа и разработан соответствующий алгоритм, а функции контроля – модель нечеткой логики.

Для определения общих условий деятельности отечественных предприятий и управления системой экономической безопасности иерархически упорядочены наиболее типичные угрозы, что позволило разместить их на стратегическом, тактическом, оперативном и текущем уровнях.

Рассмотрено содержание функций системы экономической безопасности предприятия – конкурентной разведки, контрразведывательной деятельности и противодействия рейдерству, цели и особенности реализации в контексте экономической безопасности предприятия, способы осуществления и оценки эффективности. Проанализированы опыт противодействия рейдерству в странах с развитой экономикой и организационно-правовые мероприятия для противодействия незаконному поглощению предприятий в Украине. Проанализированы признаки подготовки рейдерской атаки. С использованием наиболее общих признаков подготовки рейдерского захвата по критериям их появления разработана последовательность оценки угрозы реализации рейдерской атаки.

Ключевые слова: предприятие, экономическая безопасность, система, управление, методология, функция, информационное обеспечение, угроза, защита.

ANNOTATION

Zhyvko Z.B. Managing the system of enterprise economic security. – Manuscript.

Thesis for the degree of doctor of economic sciences, the specialty 21.04.02 – Economic security of enterprises. – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lugansk, 2014.

The methodological basics of managing an enterprise economic security system are formed in the thesis basing on the made research. The category "enterprise economic security" is considered. The conceptual and categorical apparatus of sciences about security is improved. The essence of enterprise economic security system is shown. The aim of such system is proposed. Object and subjects of enterprise economic security system are considered. The functions of enterprise economic security system are proposed. Managing of enterprise economic security system and mechanisms of such managing are considered. The concept of managing the enterprise economic security system is worked out. The organization of managing the enterprise economic security system is improved. The organization of evaluation of enterprise economic security system is improved. The channels of informational support of managing the enterprise economic security are analyzed. The main typical threats for economic security of domestic enterprises are regularized hierarchically. The sequence of evaluating the probability of raider attack on the enterprise is proposed. The mission and content of competitive intelligence as function of economic security system of the enterprise are considered.

Keywords: enterprise, economic security, system, management, methodology, function, information support, threat, protection.

Підписано до друку 30.05.2014 р. Формат 60x90/16 1,9 д.а.

Тираж 100 екземплярів. Замовлення №

Ротапринт СНУ ім. В. Даля. 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а.